

ISSN 1318-3419

DAHAVSKI POROČEVALEC

GLASILO SKUPNOSTI INTERNIRANCEV DACHAUA

DAHOLEC
1945

DAHAVSKI POROČEVALEC

GLASILO SKUPNOSTI INTERNIRANCEV DACHAU – SLOVENIJA

Glasiilo izhaja občasno in ga člani SID prejemajo brezplačno.

ZZB za vrednote NOB, Einspielerjeva 6, 1000 Ljubljana

Podatki za prostovoljne prispevke:

SI56 0201 0001 8541 225

SI00 00024299

Elektronska pošta: info@skupnostdachau.si

Spletna stran: www.skupnostdachau.si

Lektoriranje: David Ahačič

Fotografije: Mitja Dobre

Grafike: Vito Šuligoj

Naklada: 300 izvodov

Tisk: Tiskarna Uzar d.o.o.

Tržič, 2023

KAZALO

KRATKA POROČILA

- Vesna Dobre: *Srečanje članov in prijateljev Skupnosti internirancev Dachaua*
  - Anže Šinkovec: *Dogajanje v okviru Dachauskega komiteja*
  - dr. Andrej Ule: *»Nikoli več!« potrebuje »No Passaram!«*
- mag. Damir Cavnik: *Kako sem preživel taborišče Dachau, skrajšana izpoved*
  - taboriščnik Janez Žmauc: *Ukradeni otroci*
  - dr. Mirjana Nastran Ule: *Begunci kot sodobna vest sveta,*
    - *prva begunska izpoved: MAIDA*
    - *druga begunska izpoved: BOUKHART*
    - *tretja begunska izpoved: IBRAHIM*
    - *četrt izpoved: Palestinska zgodba*
- dr. Anica Mikuš Kos: *Otroci begunci; izkušnje pri delu z begunci v času vojne v Bosni in Hercegovini*

PESMI:

Tone Šepec:

- *Da se ne pozabi*
- *Otrok brez imena*

Dora Hrvatič:

- *Nikoli pozabljeni*
- *Nikdar več*

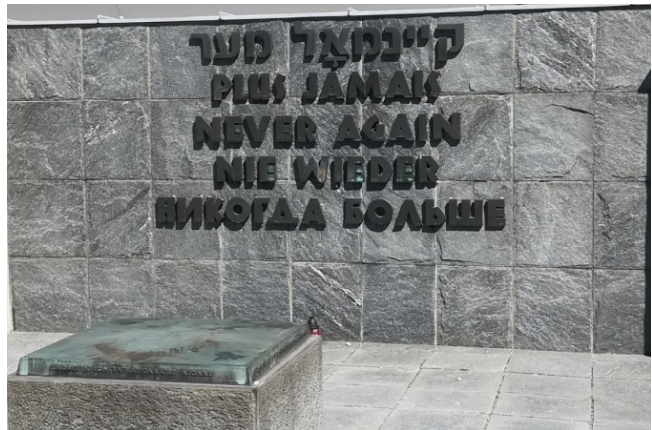
Franci:

- *Smrt v Dachauu*

- mag. Jana Vizjak

Pot v Dachau

NIKOLI VEČ

NEVER AGAIN

NE PONOVILO SE NIKAD

Ničkolikokrat izrečena zaveza.

Sporočilo zaobljube pa nadvse odgovorno in zavezujoče.

Vendar ta besedna zveza skorajda izgublja na pomenu, kajti vse več je kršitev te zaveze, vse več je neodgovornih posameznikov, ki brez kančka slabe vesti zavajajo, gradijo svojo politično moč na razdvajanju na delitev na naše in vaše, kot bi jim bil edini cilj da smo sprti med seboj. Ogromno je sovražnega govora, ki se širi po spletu in si v zavetju anonimnosti marsikdo dovoli iti čez vse meje dopustnega, vse več je razdvajanja, nepotrebnih sporov.....

Se res ne zavedajo kaj s svojimi «smelimi» dejanji in izjavami sporočajo svojim otrokom, mladini..... jim je res vseeno....

Ne nam ni vseeno, potrebno je kričati **NIKOLI VEČ**, da bomo slišani, da ne želimo bratomorne vojne, da želimo živeti v slogi, svobodi, miru in v sožitju z vsemi, ki živijo v naši domovini.

Kako kruta je vojna in kako travmatična je izkušnja koncentracijskega taborišča si lahko preberete v tokratni izdaji Dahavskega poročevalca. V srce segajoče izpovedi so nam zaupali bivši interniranci taborišča Dachau g. Emilijan Cavnik, ki se je letos udeležil spominske slovesnosti v Dachau in si izpolnil dolgoletno željo, da se zahvali vsaj enemu vojaku takratne zavezniške vojske, ki jih je l. 1945 osvobodila. V roke sta si segela osvoboditelj **vojak takratne 42 divizije Rainbow in pa g. Emilijan Cavnik** kar pa je bilo nabito s čustvi.

Svojo izkušnjo ukradenega otroka nam je zaupal g. **Žmauc**, preberete si lahko izpoved begunke iz Bosne **ga. Maide**.....

Kruta skoraj neverjetna pa je izpoved **gospoda Jodeha**, ki je izkusil življenje taborišča v svojih najbolj ranljivih letih takoj ob rojstvu v Palestini.

Seveda sta tudi tokratno izdajo DP obogatila s svojima prispevkoma izjemna **prof. dr. Mirjana** in **Andrej Ule**.

Ne smem pozabiti na pesmi, ki nam jih prispevata avtorja **Dorotea Hrvatič** in **Anton Šepec**.

Grafike je tudi tokrat prispeval Vital Šuligoj, fotografije pa Mitja Dobre, kar pa naš zbornik naredi še posebej privlačen, zanimiv in ima kulturno in zgodovinsko vrednost, če ne trenutno pa zagotovo čez nekaj let.

Vsakemu posebej se zahvaljujem za kakršenkoli prispevek, prav posebna zahvala pa gre tokrat večkrat nagrajeni **akademski slikarki in grafičarki ga. Jani Vizjak**, ki nam je tokrat prispevala portret g. Cavnika.

HVALA VAM.

Predsednica IO SID, Vesna Dobre

Vesna Dobre

Srečanje članov in prijateljev Skupnosti internirancev Dachau

V preteklem letu (2022) spomladi smo člani IO SID organizirali letno srečanje. Udeležba je preseгла vsa pričakovanja, saj se je srečanja udeležilo izjemno število članov, razumljivo, saj smo se srečali po dolgem dveletnem premoru.

Rdeča nit tokratnega srečanja je bila »**NIKOLI VEČ**«, ker se nam zdi pomembno govoriti o tej temi in opozarjati na to problematiko. Različne krute vojne ali begunske izkušnje ter izkušnje ukradenih otrok so predstavili tudi naši gostje, osrednja gostja je bila **zaslužna profesorica na FDV, dr. Tanja Renner**.

Na srečanju smo sklenili, da izdamo nov izvod DP z istim naslovom »Nikoli več«.

29. aprila letos, ob 78. obletnici, pa smo se kot vsa leta doslej udeležili spominske slovesnosti v Dachauu, kjer so mnogi izgubili življe-

nje zaradi neuspešnih medicinskih preizkusov, izčrpanosti, pobojev iz dolgočasje – domišljija krvnikov pač ni imela meja. Za premnoge je bila edina pot iz taborišča skozi krematorijski dimnik.

Na **pot SPOMINJANJA in OPOMINJANJA** se je tokrat podal tudi častni član SID Emilijan Cavnik in si z udeležbo na vseh spominskih svečanostih izpolnil dolgotrajno željo, ki je tlela v njem, da se zahvali vsaj enemu vojaku, ki so tudi njega osvobodili leta 1945. V roke sta si segla osvoboditelj, **Bud Gahs** vojak takratne 42. Rainbow Divizije, in osvobojenec **Emilijan Cavnik**. Bilo je nadvse čustveno.

V soboto je udeležence slovesnosti na Apelplatzu kratko nagovoril predsednik CID **Dominique Boeuilh**. Daljša komemoracija pa je bila pri opomniku, posvečenemu žrtvam marša smrti. Daljši, nadvse čustven in opominjajoč govor je

imel dolgoletni član mednarodnega komiteja **Abba Naor**.

Nedeljske komemoracije so bile nabite s čustvi, saj so bili med govorniki tudi še živeči bivši interniranci, ki jih je vedno manj ter na nas, mlajše, prelagajo odgovorno nalogo ohranjanja spomina in opomina.

S polaganjem cvetja in vencev ter prižigom svečk smo sklenili naš tokratni obisk tega krutega kraja. Vztrajno pa se poslavljajo tudi naši častni člani in njihovi potomci. Nedolgo tega smo se poslovili od Borisa Uzarja in Franca Strazišarja, pred kratkim od Jakoba Mavsarja in dolgoletne članice Mojce Kopač.

Nekoč ...

Nekje ...

Srečamo se spet.

Anže Šinkovec

Dogajanje v okviru Mednarodnega dahavskega komiteja

Epidemija korona virusa je za dve leti močno posegla tudi na delovanje Mednarodnega dahavskega komiteja in taboriščnega muzeja v Dachauu. V letošnjem letu smo končno priča normalizaciji, ko je obisk nekdanjega taborišča spet popolnoma neoviran. Prav tako se bo letos po treh letih premora, 30. aprila, ponovno odvila tradicionalna slovesnost ob obletnici osvoboditve taborišča, v neokrnjeni obliki. Letos že osemindesetdeset zapored.

Ena od organizacij, ki na mednarodni ravni skrbi za ohranjanje spomina na žrtve in grozote taborišča je Mednarodni dahavski komite. Njegovo poslanstvo je ohranjanje spomina na nacistično taborišče v Dachauu in sodelovanje z bavarškimi, nemškimi in evropskimi ustanovami, za ohranjanje muzeja in bivšega taboriščnega prostora, v spomin in opomin na grozote, ki so se tam dogajale. Muzej je pomemben spomenik na tedanje dogajanje in ga letno obiše skoraj milijon obiskovalcev.

Ena od aktivnosti, ki se bo odvila v letošnjem letu je prenova in dopolnitev stalne razstave v muzeju. Prenova naj bi obsegala baraki, katerih konstrukcija je bila ohranjena v prvotnem stanju in v katerih so bivali taboriščniki. V eni bodo uredili dve sobi, v katerih bodo obiskovalci zaključili svoj ogled taborišča in bosta namenjeni zgoščenemu povzetku celotnega ogleda. V drugi baraki bodo predstavljeni bivalni prostori za pornikov in digitalna predstavi-

tev taborišča, kot je izgledalo leta 1944. Prenovo, ki je ocenjena na 31 milijonov evrov, bo financirala bavarska vlada, v pripravo razstave pa bo vključen tudi Mednarodni dahavski komite.

Kot je znano, je bil Dachau prvo nacistično taborišče, ustanovljeno leta 1933, kmalu po Hitlerjevem prihodu na oblast, namenjeno njegovim političnim nasprotnikom. Ob letošnji 90. obletnici ustanovitve taborišča je, 23. marca, potekala posebna spominska slovesnost. Namenjena je bila spominu, ne le prvih nemških taboriščnikov, temveč tudi vseh ostalih, ki so bili v taborišče poslani v naslednjih 12 letih.

Letošnja osrednja spominska slovesnost, ob 78. obletnici osvoboditve taborišča, se bo letos odvila v nedeljo, 30. aprila. Po dveh letih virtualnih proslav in lanski, ki se je odvijala sicer v živo, pa vendar v zelo okrnjeni obliki, bo letošnja ponovno potekala v svojem običajnem obsegu, tako glede programa, kot tudi številčnosti udeležbe. Ponovno se pričakuje prihod ude-

ležencev z vseh koncev Evrope, tradicionalno pa ne umanjajo niti obiskovalci iz Amerike.

Mednarodni dahavski komite od leta 2017 podeljuje Zamečnikovo nagrado, za izjemna znanstvena dela, ki obravnavajo zločine nacističnega režima in obravnavajo zgodovinske teme povezane z dahavskim taboriščem. Poimenovana je bila po češkem zaporniku Stanislavu Zamečniku, zgodovinarju in avtorju ene najpomembnejših monografij o taborišču, »Das war Dachau« (To je bil Dachau). Avtorji lahko prijavijo svoje magistrske, doktorske in postdoktorske publikacije, kot tudi monografije, ki še niso bile objavljene in so nastale v dveh letih pred prijavo. Prijavljena dela morajo biti napisana v angleškem ali nemškem jeziku. Zmagovalno delo je nagrajeno s finančno nagrado v višini 6.000 evrov. V letu 2022 je nagrado prejel dr. Markus Wegewitz, za svojo dizertacijo z naslovom: Kultivirani antifašizem. Nicolas Rost in dolg boj proti nacionalsocializmu od 1919 do 1967.

Andrej Ule

»Nikoli več!« potrebuje »No passaram!«, sicer bo postalo odveč.

Danes se od vseh strani slišijo pozivi »Nikoli več!«.

Pri tem največkrat terjajo, da naj se ne ponovijo strahotni dogodki iz Druge svetovne vojne, ki so zaznamovali imperialistično in rasistično nacifašistično vladavino s trajnim znakom pošastnosti in absolutne nečlovečnosti, kot so bili npr. genocid nad Judi in Romi, morilska koncentracijska taborišča, množična streljanja in mučenja nasprotnikov. Tovrstni pozivi ne izhajajo le od udeležencev različnih spominskih proslav, posvečene tragičnim dogajanjem Druge svetovne vojne in iz spominskih objav v raznih medijih, temveč od raznih komentatorjev dnevnega dogajanja doma in po svetu, ki nas svarijo pred ponovitvami nekdanjih tragičnih dogajanj danes ali v bližnji prihodnosti, pri čemer bi bile »ponovitve« morda še hujše kot so bili »originali«.

Pomislimo le na dogajanja v Ukrajini, ki močno spominjajo na kriminalna početja nacifašistične soldateske in obupne poskuse branilcev, da preprečijo njihovo početje in po možnosti zavrejo njihovo napredo-

vanje in nadaljevanje njihovih kriminalnih dejanj. Podobne spomine in asociacije v nas izzivajo tudi tragična dogajanja na vedno vročem Bližnjem vzhodu, kjer močne in moderno oborožene vojske različnih držav na brutalne načine »obračunavajo« z množicami slabo oboroženih, vendar odločnih protestnikov, upornikov ali branilcev osnovnih človekovih pravic. Ali pa pogledjmo dogajanja v državah, kjer potekajo brutalne državljanske vojne, kot so npr. Sudan, Etiopija, Jemen, Somalija ipd., malce bolj prikrito pa v Burmi, Iranu, Gvatemali ali v Kongu. Povsod najdemo dogajanja, ki spominjajo na najhujše oblike obračunavanj in nasilja iz Druge svetovne vojne, npr. množične poboje, genocidna dejanja, koncentracijska taborišča ipd.

Tudi »naš« del Evrope, tj. države Evropske unije (z Veliko Britanijo) in države zahodnega Balkana ni imun na tovrstna dogajanja. Spomnimo se le na nenehna vrenja na Balkanu, ki grozijo z ponovnim izbruhom surovih meddržavnih in medetničnih obračunavanj, kjer bi se nedvomno ponovili vzorci spopadov in surovih obračunavanj, poznanih iz Druge svetovne vojne in iz zadnje »Balkanske« vojne v devetdesetih, ali na surovo obračunavanje z »nezaželenimi« imigranti vsepovsod po Evropi. Nevarno naraščanje desničarskih populističnih gibanj in politik grozi s prodorom in utrditvijo novih oblik surovih obračunavanj z etničnimi, rasnimi ali drugimi »neprimernimi« manj-

šinami po vzoru fašizma. Skratka, zdi se, da geslo »Nikoli več!« postaja znova zelo aktualno, pravzaprav spominja na nekakšno panično magično zaklinjanje pred grožnjo obnove ali ponovitve že videnega in doživljanega iz srede Dvajsetega stoletja.

Mene pa je v povezavi S pozivom »Nikoli več« presunila spominska slovesnost 29. aprila letos (2023) v Dachau, v spomin na žrtve »pohoda smrti«, na kateri sem sodeloval kot član Mednarodnega odbora taborišča Dachau (CID). To je bila ena od svečanosti v sklopu spominjanja na 78. obletnico osvoboditve nacističnega taborišča Dachau. Pohod smrti je bil pohod lačnih in izmučenih jetnikov taborišča Dachau malo pred osvoboditvijo taborišča konec aprila 1945, ki so ga organizirali in vodili nacistični vodje tega taborišča. Na tem pohodu v neznanu je v nekaj dneh v mukah umrlo oz. bilo brutalno usmrčenih stotine taboriščnikov.

Na proslavi ob spomeniku pohoda smrti v Dachau se je letos zbralo veliko ljudi iz vsepovsod, nekaj nas je bilo tudi iz Slovenije. Najbolj se mi je vtisnil v spomin nagovor Abba Naora, izraelskega predstavnika v Mednarodnem komiteju Dachaua, ki je tudi sam le za las preživel taborišče Dachau in pohod smrti. Kot mi je sam dejal po proslavi, svojega govora ni v naprej načrtoval in do zadnjega ni vedel, kaj bo govoril. »Govoril sem, kot bi nekaj izstrelil iz sebe«, mi je dejal. In res je bil

njegov nagovor, kot nekakšen strel, ampak ne ubijalski, temveč oza-veščevalni in motivacijski. Skušal nam je vtisniti v zavest spoznanje, da se nečloveški in moralni dogodki, kot je bil pohod smrti, dogajajo vedno znova in na razne načine, predvsem pa so nenehna grožnja človeka vrednemu življenju, če bomo dovolili neovirano širjenje nasilništva, sovražnega govora in ščuvanja k obračunom z raznoraznimi drugačnostmi. In skušal nam je vlititi moč za dejavni odpor zoper takšne pojave v lastnih življenjskih okoljih.

Govoril nam je o tem, kako se je l. 1941 kot 14-letni mladenič znašel v grozljivem viharju vojne in genocida, v katerem je izginila skoraj vsa njegova družina in sorodstvo, a najbolj ga je pretreslo to, kako so še pred prihodom nacistov v litvanski Kaunas do tedaj prijateljski »krščanski« sosedje nenadoma spremenili svoj »obraz« ter začeli preganjati in pobijati Jude v svoji okolici in ropati njihovo premoženje. Njegov 15-letni brat je bil ena od prvih žrtev tega obračunavanja. Nacisti so s svojim protijudovskim nasiljem le nadaljevali to početje in dokončno uničili tamkajšnjo judovsko prebivalstvo, vendar so zatirali in pobijali tudi slovansko prebivalstvo, saj so bili Litvanci in Poljaki zanje zgolj manjvredna človeška rasa.

Od tega se vsaj meni ponuja nauk, da imajo etnična in genocidna obračunavanja v kaki skupnosti običajno tudi svoje »lokalne« korenine, čeprav jih morda spodbujajo in podpirajo močne »zunanje« sile. Zato pozivanje »Nikoli več!« ne sme spregledati domačih korenin brutalnega in množičnega obračunavanja med prebivalstvom in meriti le na tuje oz. od zunaj izvirajoče nasilje in podpihovanja obračunavanja. Zgrozim se, ko vidim, kako vsepovsod po svetu in tudi v najbolj

razvitih in demokratičnih evropskih državah vznikajo in se širijo avtoritarna in antidemokratska socialna in politična gibanja, govor in pisanje, ki se hranijo s predsodki in sovraštvom do določenih etničnih, nacionalnih, verskih in kulturnih skupin, ali pa preprosto kar proti beguncem ali tujcem na sploh. Nevarno je tudi povezovanje tega sovraštva in predsodkov z raznimi »teorijami zarot«, ki se hitro širijo po digitalnem omrežju in prepričujejo ljudi, da so tega krvi »ti pa ti«, ki da skušajo skrivoma zavladati svetu in uničiti našo raso, naš narod, našo kulturo, religijo ipd. Tovrstna prepričevanja so zlasti privlačna za tiste, ki so, ki se čutijo na razne načine prikrajšani ali socialno prizadeti, a nimajo nikogar, ki bi se zanje zavzel ali jih vsaj poslušal. Takšni se zelo radi oprimejo na pogled enostavnih in jasnih razlag svojega položaja, ki jim ponujajo jasno določene »krivce« in »sovražnike«, ki jih je treba na vsak način uničiti.

Takšno dogajanje je na las podobno širjenju avtoritarnih in antidemokratskih gibanj in nanje vezani propagandi v dvajsetih in tridesetih letih prejšnjega stoletja po Evropi, zlasti italijanskemu fašizmu in nemškemu nacizmu. In vsi vemo, kako dolgo, da, usodno predolgo si je evropska politična javnost zatisnila oči pred tovrstnimi gibanji in kam je to pripeljalo. Prav do tam in tega, česar nočemo več, da bi se še kdaj ponovilo. Skrbi me, ker se tudi zdaj v Evropi, pa tudi drugo po svetu, politična javnost po večini zapira oči pred valom populističnih in vse bolj globalno povezanih antidemokratskih gibanj in nanje vezani propagandi. Skrbi me, da bi se ta gibanja prebila na oblast v kateri od ključnih držav zahodne Evrope in si v hipu monopolno podredila ves medijski, kulturni in politični prostor, in če bi imela kaj opaznih ekonomskih in zunanje političnih uspehov. V razmerah, ko se nam

očitno približuje težka globalna ekonomska in posledično tudi politična in vojaška kriza (da ne omenjamo ekološke krize, ki se eksponentialno krepí ne glede na to, kaj ljudje počnemo), ki jo spremljajo na pogled neustavljivi vojaški spopadi, bi bil tak prodor antidemokratskih gibanj zelo nevaren signal, da se takšno početje izplača in ga je vredno posnemati.

To bi ustvarilo razmere, ki zares zelo spominjajo na čase ob prihodu fašizma v Italiji in na Japonskem ter nacizma v Nemčiji na oblast. Če nas kaj svari geslo »Nikoli več!«, to po mojem mnenju niso toliko katastrofalne posledice tega nesrečnega prihoda na oblast kot slepota tedanjih vodilnih političnih in kulturnih elit zunaj omenjenih držav o tem, kaj se dogaja, kaj je privedlo do tega in kam to vodi. Še več, kot vemo, so nekatere evropske elite tolerirale fašizem in nacizem tudi zato, ker so verjele, da naj bi ta dva s svojo »socialno« in »ljudsko« zve-nečo propagando nevtralizirala tedaj sicer prav tako naraščajoč vpliv levo usmerjenih strank, zlasti komunistov in sovjetske propagande na obubožane in sproletarizirane množice. Verjeli so, da bodo »demokratične« sile v Evropi s kombinacijo kompromisov z agresivno politiko fašizma in nacizma, z ohranjanjem ravnotežja strahov in miru uspele držati fašizem in nacizem na povodcih in ga celo izkoristiti v svoj prid (npr. usmeriti ju v spopad s Sovjetsko zvezo). Vse to so bile seveda povsem zgrešene računice in predvsem povsem zgrešene ocene tedanje globalne družbene in politične situacije, kar je pokazal že začetek, nato pa še bolj tragični potek Druge svetovne vojne.

Podobno zgrešene ocene je imela tudi tedanja Sovjetska zveza s Stalinom na čelu, ki je nekaj časa ohranjala celo nekakšen imperialno naravnan mirovni pakt z nacistično

Nemčijo in verjela, da se bo tako ne le izognila vojni, ampak z nemško pomočjo tudi porazila »gnili meščanski Zahod«. Tudi to so bili povsem zgrešeni računi in povsem zgrešene ocene tedanje globalne družbene in politične situacije, ki so samo Sovjetsko zvezo stale okrog 30 milijonov žrtev in povzročile neznansko materialno in kulturno škodo.

Res je, da je zlasti Sovjetska zveza po krvavi zmagi v Drugi svetovni vojni veliko pridobila, predvsem je postala druga največja vojaška in politična sila, ki je uspela zgraditi svoj lasten zavezniški politično-vojaški blok. Vendar je bila Sovjetska zveza v jedru načeta, kajti zaradi svoje lastne avtoritarnosti in nedemokracije ni mogla ponuditi svetu, zlasti ne delavskim množicam po svetu, za katere se je verbalno zavzemala, nobene prepričljive demokratske in emancipatorne alternative zmagovitemu kapitalizmu z ZDA na čelu. Preostal ji je le dokaj slep blokovski spopad za vojno-politično premoč v svetu z »zahodnim« blok, kasneje pa že zgolj za svoj obstoj kot vojno-politične velesile.

Ta boj je, kot je znano, izgubila, Sovjetska zveza in njen vojno-politični blok je izginil, preostala je le Rusija kot formalno demokracija država s kapitalističnim ekonomskim sistemom. Kot takšna je zavrгла svoj socialistični družbeni projekt, vendar pa še vedno ohranja in celo krepi politično mitologijo o svojem svetovnem poslanstvu kot pobudnica in nositeljica evro-azijskega kulturno-duhovnega sodelovanja in poenotenja, ki pa je, kako značilno za rusko politiko od carskih časov dalje, zopet v boju zoper »moralno, socialno in kulturno gnili Zahod«. S to mitologijo upravičuje tudi svojo pravkaršnjo vojaško pustolovščino v Ukrajini in pri tem računa na podporo avtoritarnih,

nedemokracijskih in populističnih gibanj in strank po Evropi. Govoriti »Nikoli več!« tu pomeni prej slabo šalo kot geslo, ki naj slavi zmago nad fašizmom, avtoritarnostjo in zavračanjem demokracije.

Neuklonljivi borec proti slehernemu fašizmu in podobnemu barbarstvu tega sveta (nasprotuje tudi »domačemu« izraelskemu nasilništvu in avtoritarni vladavini Benjamina Netanjahuja), 95. letni Abba Naor, je v svojem govoru na spominskem snidenju ob spomenu Maršu smrti povedal še nekaj zelo važnega, namreč da si je zmago nad nacifašizmom konec koncev priboril mali človek, ki se ni predal, predvsem ne duševno predal pred navidezno neobvladljivo močjo zla, ki se je prikazovala v podobi nacifašističnega gospostva. Brez neštivilnih in brezimnih junakov, ki so preprosto in brezpogojno vztrajali v tem, da ostanejo ljudje in človeški kljub nečloveškim mukam in smrtnih grožnjah od vsepovsod in so brez vsake računice o koristih in škodi pomagali žrtvam nacizma v njihovih stiskah, ne bi bilo zmage nad zlom. Na maršu smrti se je ta pogum npr. kazal v smrtno nevarnem dajanju pomoči sotrpinom, v spodbujanju drug drugega, da se ne vdajo svojim bolečinam in boleznim, v ohranjanju zaupanja v bližnji propad nacizma, pa tudi v redkih, pa vendarle nepozabnih malih gestah pomoči in sočutja s strani tedanjih nemških prebivalcev, mimo katerih je potekal marš smrti ipd.

Če se vprašamo, koliko časa in kolikokrat se bomo še morali pridušati »Nikoli več!«, ko se bomo spominjali na grozodejstva v času Druge svetovne vojne, potem moramo reči, da toliko časa, dokler nam bo grozila nevarnost, da se kaj takega ponovno zgodi v kaki novi, morda še strašnejši obliki. Vendar pri tem ne smemo pozabiti zlasti na dvoje, na kar je opozoril tudi Abba Naor,

namreč na latentna žarišča množičnih obračunov v našem okolju in na prav tako latentno pripravljenost na zavračanje nečlovečnosti in množičnega nasilja nad nemočnimi in na brezpogojno pomoč trpečim.

Prav tako se moramo vedno znova vprašati, ali smo tudi sami dovolj trdni v lastnem zavračanju vseh oblik barbarske nečlovečnosti in pripravljeni na dejavni odpor proti vsem oblikam tovrstnega barbarstva in na dejavno pomoč žrtvam takšnega barbarstva. Tu se spominjam še enega gesla, ki je vzniknilo v času boja z nastopajočim fašizmom, namreč na »No passaram!«, tj. »Ne bomo se vdali!«, ki izhaja iz španske državljanske vojne, prva ga je vzkliknila španska komunistka Dolores Ibarurri v času obleganja republikanskega Madrida s strani združenega evropskega fašizma (španskega, italijanskega in nemškega). Vsaj tedaj so republikanci ob pomoči mednarodnih brigad uspeli ubraniti Madrid pred vdorom fašističnih vojsk. To geslo je potem hitro postalo bojno geslo vseh, ki so se spustili v na videz brezupne spopade z premočnimi vojskami nacifašizma in z njihovim propagandnim strojem.

Če geslo »Nikoli več!« kličemo zato, da bi pregnali od sebe vsakršne zametke nečesa podobnega, kot je bil nacifašizem, nas geslo »No passaram!« spodbuja k temu, da se ne vdamo občutkom nemoči, strahov in vdaje v usodo, ki nas navdaja, ko opazamo na videz neustavljivo »brstenje« barbarstva, nečlovečnosti, nasilništva, oboževanja moči, bogastva in imetja ter zaničevanja šibkih, nemočnih in obubožanih vse povsod po svetu in tudi v našem okolju. Potrebujemo obe gesli, prvo zato, da ne bi pozabili na nevarnosti obnove radikalnega zla, drugi zato, da pri sebi že vnaprej ne bi pokleknil pred njim in se pripravili na neizogiben spopad z njim.

Emilijan Cavnik, junij 2022.

EMILIJAN CAVNIK: Kako sem preživel taborišče DACHAU - Skrajšana izpoved

Leta 1944 sem bil borec v XIV. partizanski diviziji v jurišnem bataljonu. Neke decemberske zimske noči so nas, skupino petnajstih borcev, potem, ko smo uspešno prenesli ranjence v partizansko bolnico nad Ljubnim, pod Smrekovcem nad Šoštanjem, obkolili in zajeli Nemci ter nas po mnogih mukotrpnih zaslišanjih in mučenjih po zaporih in bunkerjih v Črni na Koroškem, Dravogradu, Celovcu in Münchnu, v začetku leta 1945, odpeljali v koncentracijsko taborišče Dachau.

Pred vhomom v velikansko taborišče smo izstopili iz tovornjaka in vstopili skozi grozeča železna vrata z napisom: Arbeit Macht Frei. Delo osvobaja. Bilo je ob desetih zjutraj in razvrstili so nas na velikem Apelplatzu - zbirnem mestu, kjer smo morali stati mirno. Kar stali in stali smo na mrazu v nedogled. Šele po petih urah je prišel poveljnik in zavpil »Ganz ausziehen! Die Schuhe aus!« (popolnoma se slečite in sezujte!). Slekli smo se do golega sredi zime in zložili oblačila v žaklje, ki so jih zvezali, požigosali in odnesli. Gole so nas odvedli na britje in tuširanje ter nas namazali s mazilom proti bolham. Po tuširanju smo dobili črtasta zaporniška oblačila, lesene cokle ter čepico in nas peljali k barakam. Jaz sem bil dodeljen baraki 1, rekli so ji tudi Blok1. Tam so nam zabičali, da nas bodo klicali samo po dodeljeni številki. Zanje smo pač bili zgolj številke in z nami so tako tudi ravnali. Emilijana ni bilo več. Postal sem številka. 138046.

Tisti večer smo dobili za jest »Haferflocken« oziroma vodene ovsene kosmiče. Zdelo se mi je premalo, preveč vodeno in nehrajljivo. Žal pa je bila takšna vsaka

večerja kar jo pomnim v taborišču Dachau. Po kratki večerji smo imeli še večerni apel, kjer smo se morali postrojiti in peti himno nemškega rajha. Stražili so nas esesovci, nad in med nami pa so vsak trenutek bdeli kapovci Poljaki, ki so sicer bili brez pušk, imeli pa so pendreke, s katerimi so tako mlatili jetnike, da je marsikdo podlegel udarcem.

Vstajali smo ob šesti uri. Zjutraj smo za zajtrk dobili samo čaj - Tee. Za kosilo smo dobili zgolj kolerabno juho in osminko kruha. Takšno je bilo običajno kosilo, a na srečen dan smo dobili v juhi še za vzorec dan smo dobili v juhi še za vzorec malo zelja in gnilega krompirja. Ko sem drugi dan prosil postreščka, da mi vlije malo več gostega v juho, me je ta samo grdo pogledal in me z zajemalko tako udaril, da sem kar padel po tleh. K meni je pritekel ruski ujetnik, me dvignil in postavil na noge ter mi svetoval naj ne govorim preveč. Ta ruski ujetnik me je večkrat zaščitil. Brez njega bi bil prve dni verjetno hitro ugonobljen. Ne glede na to, da me je postrešček udaril, mi je tisti dan vseeno nalil kosilo v porcijo in odpravili smo se v jedilnico barake, kjer smo stoje pojedli juho. Nikoli nisem videl kakšnih stolov,

vedno smo pojedli in popili tisto malo hrane kar stoje.

V taborišču smo bili večkrat brez razloga tepeni in zbrncani. Po vsakem tepežu smo se natančno naučili reda v taborišču. Res smo dobivali odrezava navodila v nemščini, ampak vsak kapovec in vsak oficir je imel svoje muhe, ki smo jih morali osvojiti, da nas niso do smrti pretepli ali poslali na zelo nevarno delo od koder se nihče ni nikoli vrnil. Na začetku sem bil s sojetnikom zadolžen za čiščenje barake. Sicer pa so nas večinoma odgnali na delo v München, kjer smo čistili ulice, ceste in pomagali pri sanaciji ruševin po zavezniškem bombardiranju, od koder so iskali preživele. Trdo smo morali delati cel dan, a ker je mesto gorelo in se kadilo od nočnih bombardiranj, je bilo vsaj malo bolj toplo. Tudi pretepli so nas tam bolj redko.

Težje od čiščenja ruševin je bilo kidanje snega na letališču, ki je bilo blizu taborišča, na katerem smo bili močno izpostavljeni ve-

tru, mrazu in snegu. Nekega dne pa je bil mraz še posebej hud, pihal je strupen veter, nebo je bilo povsem mračno in kar naenkrat so mi med delom otrpnile roke, kmalu pa še noge in padel sem po tleh v sneg. Nisem se mogel pobrati. Sojetnika, Francoz in Italijan sta me zdrgnila in hotela postaviti nazaj na noge. A nisem zmogel. Telo ni ubogalo. Kmalu je pritekel stražar in začel vpiti na nas. Sojetnika sta mu nekako razložila, da ne morem več zaradi mraza, a je samo gledal. Potem je Francoz pokleknil in ga na kolenih prosil naj me odneseta v stražarnico in je dovolil. V kotu je gorela peč, za mizo so se v zimskih plaščih gredli in pogovarjali stražarji in jaz sem ležal na tleh. Čez nekaj ur sem čutil, da se mi moč v udih vrača in da sem prišel toliko k sebi, da sem se ponovno vstal. Moral sem vstati. K sreči so mi tisti dan pustili počivat v baraki. Prezebel in premražen sem se tresel pod odejo.

Dokler sem bil v Dachavu nisem vedel, da so kurili še žive ljudi. Vse obnemogle, ki se niso v nekaj dneh postavili na noge, so odnesli v eno od barak od koder se niso vrnili. Mislil sem, da so šli v bolnico. Po osvoboditvi smo zvedeli, da so v tej baraki kurili tudi žive in seveda mrtve. Še huje pa je bilo to, ker so tudi ujetnike, ki so delali v krematoriju in ki so polnili peči po dveh tednih prav tako skurili, da niso prenašali informacij med sojetnike. Izginili so v pečeh, ki so jih polnili.

V taborišču Dachau vladala zelo stroga vojaška disciplina, teror in splošno nasilje, slaba hrana ter delo do izčrpanosti. Vsak dan sem upal, da bom izvedel kakšno novico o tem, da bodo Nemci kmalu premagani in da so zavezniki že blizu, a takrat na začetku 1945 o tem ni bilo ne duha ali sluha. Mislil sem, da je to, kar se mi je zgodilo v ujetništvu Dachava - lakota,

žeja, mraz in izčrpanost, daleč od domače besede in mojih staršev, bratov in sestre - najhujša stvar v mojem življenju. Vendar sem se motil. Dachau je bil kljub nečloveškemu ravnanju in vsemu povedanemu veliko boljši od tega, kar se mi je dogajalo v podružničnem koncentracijskem taborišču Schörzingen, kamor so nas odpeljali čez slab mesec. Tam je bil pekkel na zemlji.

Sredi neke noči smo se morali vkrcati na vlak na odprte živinske vagone. Zelo nas je zeblo, a ko se je začelo daniti smo lahko med vožnjo opazovali prelepo pokrajino. To je bil moj najlepši trenutek v vsem času ujetništva. Ko smo prispeli do vznožja nekega hriba se je vlak ustavil. Nagnali so nas ven in morali smo še pol ure v koloni pešačiti do platoja hriba, kjer se je sredi gozda oprl pogled na podružnično koncentracijsko taborišče. Bilo precej majhno in izdelano, lahko bi rekel tudi celo precej zanemarjeno delovno taborišče - obdano z jarkom, električno ograjo in še eno bodečo žico. Na vogalih taborišča so bili stražarski stolpi z mitraljezi in lučmi. Na obzidju vhoda stavbe je bila zastava, spodaj stražarji s psi in železna vrata. Znotraj lagerja pa so bile samo štiri zelo izdelane barake za taboriščnike. Nikoli nam niso povedali kje smo, za nas je bil samo "Lager". Šele mnogo kasneje sem s pomočjo zgodovinarjev in natančne nacistične arhivske transportne evidence, ki so dostopne raziskovalcem, spoznal, da smo bili odpeljani v KZ Schörzingen blizu Francije.

Ko smo prišli na dvorišče taborišča oziroma na zbirno mesto sem najprej z grozo opazil giljotino in tri vislice. Postavili so nas na sredo zbirnega mesta, nas pregledali in nas ločili v dve skupini. V moji skupini smo morali delati v kamnolomu in kopati jarke in luknje

za sistem bunkerjev. Delo v kamnolomu je bilo izjemno naporno. Lačni in presušeni smo morali dan za dnem prenašati okoli 20 kil težke kamne v hrib do kupa, od tam pa na tovornjak. Potem pa smo morali nazaj po drugi strani, tako, da smo ves čas hodili v krogu. Morali smo se držati vsaj deset metrov drug od drugega, da nismo padli na sojetnike in seveda, da se nismo pogovarjali. Vse to smo počeli v tanki srajčki in hlačah tudi sredi najhujšega mraza. In tako od jutra do večera. Na srečen dan smo kopali jarke in luknje, kar je bilo v primerjavi z delom v kamnolomu znosno opravilo. Kljub temu, da si od jutra do večera kopal, si vedel, da ne boš nikamor padel in ni bilo treba paziti na krožno premikanje ostalih sojetnikov. Ko smo kopali jarke smo z zemlje trgali in jedli travo s koreninami vred, spomladi pa še regrad, s katerim smo si tešili zverinsko lakoto. Od lakote in shiranosti so mi odpadli vsi lasje.

Vse skozi je bila zelo stroga disciplina in za vsak manjši prekršek so nas pretepli z bičem ali pendrekom in prebrcali, ko si bil na tleh. Za večje prekrške so jetnike obglavili ali pa obesili. Za posebej hude prekrške, kot je poskus pobega, so jih žive z mesarskimi klini obesili za goltanec, tako da so umirali več dni. Nekateri so psi zgrizli do smrti. Vse te postopke kaznovanja smo morali na zbirnem mestu v živo spremljati. Jetnike so velikokrat praktično za prazen nič brutalno do smrti pretepli. Kriki jetnikov so parali dušo. Brutalnost nemških vojakov in oficirjev je bila zločinska in nepopisljiva.

Nekega dne, ko je močno snežilo, so pripeljali celo kolono židov, katerim so ukazali, da se slečejo do golega. Čudil sem se kam jih bodo namestili, saj so bile barake nabit to polne. Kmalu pa so jim pričeli puliti zlate zobe, mostičke ali pa kar cele zlate proteze. Nemci so pri

židih iskali tudi prstane, uhanе in verižice. Pri nekaterih so se zlati prstani zatakneli na prst in jih niso mogli sneti. Zobozdravnik je kar poklical stražarja, ki je imel s sabo kleščе in so tem ljudem odščipali oziroma rezali prste, da so se dokopali do zlatega prstana. Ko so končali, so Nemci nabrali cele košare zlatnin. Pobrali so jim oblačila in jih gole razporedili v kolono drug za drugim in jih peljali v gozd, kjer so jih pomorili tako, da so jih žive pometali v zelo globok vodnjak.

Zaradi mučnega dela, lakote, mraza in nasilja je bilo zelo hudo. Moja duša je povsem otopela. Nikjer se nismo mogli umivati. Moji prsti na rokah in nogah so bili ozebli, polni ran, krast in gnoja. Skromno hrano smo dobivali, malo kruha, malo zelenjavne večinoma kolerabne juhe, zato smo bili vsak teden smo bili bolj shirani in utrujeni. Še posebej hudo je bilo, ker je bilo nekaj narobe z vodo, ki smo jo imeli za pitje. Bila je okužena in vsi smo dobili tifus, s tem pa tudi vročino in drisko. Niti enkrat nam niso zamenjali oblačila. Zaradi težkega dela, so se oblačila začela trgati, cokli so razpadli, dokler nismo do začetka aprila 1945 bili že povsem goli in bosі. GOLI! Delali in živeli smo GOLI! Prav tako smo morali vsako jutro goli ponižano stati na zbirnem mestu. Stražarjem ni bilo mar, vsak dan so nas gole odvedli na delo. Hudo je bilo delati gol v kamnolomu, saj si kamna nismo mogli opreti na srjaco ampak na golo kožo.

V naši baraki je bil še en Slovenec in sicer soborec, leto dni starejši Florjan iz domačih Raven, s katerim sva se ponoči bodrila in šepetajoče delila nasvete. Žal pa je Florjan že čez dober mesec dni zaradi izčrpanosti, pljučnice in podhranjenosti umrl v baraki. Esesovci so me zadolžili, da sem ga mrtvega pod nadzorstvom vo-

jaka odnesel v zelo globok a tesno zatesnjen vodnjak sredi gozda, kamor so že več let v globino lučali žive in mrtve ljudi, predvsem žide in seveda umrle taboriščnike.

Vsak dan smo bili bolj lačni in izmučeni. Aprila so stražarji zaradi zavezniškega napredovanja postajali vedno bolj nemirni in zaskrbljeni. Ponoči so se v ozadju začela slišati bombardiranja in topovi, kmalu pa še čez dan, zato so nas kmalu v drugi polovici aprila 1945 odpeljali gole in bose na vlak, v odprte živinske vagone in nas peljali nazaj v Dachau. A vlak ni mogel priti do taborišča, saj so bile tračnice mnogo kilometrov zaradi bombardiranja zavezniških letal pred taboriščem uničene. Vso pot nam niso dali vode in bili smo blazno dehidrirani.

Takoj ko smo z vlaka stopili bosі na trdna tla so sojetniki iskali kakršnokoli lužo iz katere so lahko pili. V bližini ob cesti je bila tudi gnojnica v katero so se jetniki zapodili in jo pili. Pili so kar koli se je lesketalo kot voda tudi greznico. Stražarji jih enostavno niso mogli obvladati. Naša žeja je bila hujša od strahu pred smrtjo. Stražarji so nas pospremili skozi zadnji vhod Dachava. Spoznal sem, da se je taborišče nekoliko spremenilo. Nekaj barak je bilo do tal požganih, druge so bile razbite na koščke. Nas so spravili v barake na drugem koncu taborišča kjer so nam rekli, naj gremo v postelje in počakamo notri. Pogledamo po baraki in ugotovimo, da so ob stenah kot polena naloženi mrtvi taboriščniki. Drug na drugem, meter visoko ob celotni steni barake. Obležali smo. Sploh se nismo mogli ukvarjati s kupi mrtvecev, ampak smo kar padli skupaj, ko smo se ulegli. Ker smo imeli tifus mnogi niso mogli zadrževati driske in tekla je iz postelj. Tla barake so bila polna smrdljive brozge. Mnogi so v postelji kmalu umrli. Tudi sam se

spominjam, da sem postrani medlo gledal naokoli še nekaj časa in potem ni bilo ničesar več. Padel sem v globoko komo in se pod nadzorstvom ameriških bolničarjev zbudil šele čez mesec dni, konec maja 1945, ko je bilo že konec vojne in ko je bilo taborišče osvobojeno.

Zbudil sem se v ameriškem bolnišničnem šotoru znotraj taborišča, kjer se nisem spomnil ničesar, niti svojega imena, razen moje taboriščne številke. Zdravniki so se borili zame, saj sem bil še vedno močno shiran in bolan. Rekli so, da je čudež in da sem vstal od mrtvih. Dolgo je trajalo, da se mi je vrnil spomin. Nekaj časa sem ležal v šotoru, kasneje pa so me prestavili tudi ven na sonce, da so se mi gnojne in premrzle rane na udih zacelile. Čez mesec in pol sem že toliko okreval, da sem lahko hodil z berglo.

Mudilo se mi je domov, dovolj sem imel taborišča, zato sem zdravnika vsak dan prosil, če lahko odidem. Ni dovolil, ker so bili izvidi slabi. Ko smo izvedeli, da bo kmalu odpeljal velik transport proti Jugoslaviji, me je zdravnik na moje veliko moledovanje predčasno odpustil iz bolnišnice in dne 18. 7. 1945 sem lahko odšel skupaj z velikim transportom proti Avstriji in nato do Jesenic. Vlak je bil poln nekdanjih taboriščnikov. Vsi smo bili zamišljeni, a smo se hrepeneče vračali domov.

Ta skrajšana izpoved je avtorski zapis resničnih življenjskih dogodkov taboriščnika in partizana Emilijana Cavnika. Zgodba se dovoljuje v arhivsko hrambo Skupnosti internirancev Dachau in za objavo v tiskani reviji Skupnosti: Dachavski poročevalec - z dodanim pripisom: Avtor zapisa: mag. Damir Cavnik, 2022. Vse pravice pridržane ©. Kontakt: damircavnik@gmail.com

Taboriščnik Janez Žmavc

Ukradeni otroci – žrtve nasilja okupatorja

Pričakujem posebno poročilo o številu otrok in njihovi rasni vrednosti.

Vse premoženje teh družin bo zaseženo«

Tako se je glasilo nacistično navodilo za nasilje, za genocid,

Navedeni ukaz Heinricha Himmlerja je bil takoj udejanjen:

- ujeti partizani in sodelovanja z njimi osumljeni civilisti so bili brez sodnega postopka ustreljeni ali deportirani v koncentracijska taborišča; samo na okupiranem Štajerskem je bilo umorjenih skoraj dva tisoč mož in žena,
- njihove družine so bile v avgustu 1942 – v času nemške protipartizanske ofenzive in množičnega streljanja talcev – v dveh skupinah aretirane, pripeljane v zbirno taborišče v Osnovni šoli v Celju in ločene po starosti in spolu:
  - ženske in moški, stari nad 18 in do 55 let, so bili odpeljani v koncentracijsko taborišče Auschwitz – Birkenau na okupiranem Poljskem, (tudi javno imenovano uničevalno taborišče), kjer jih je večina zaradi izčrpanosti in nalezljivih bolezni še isto leto umrla
  - starejše in bolne ženske in moški so bili odpeljani v taborišče Baumgarten v rajhu
  - približno 600 otrok, od nekaj tednov starih dojenčkov do 18 let starih deklet in fantov, ločenih od starejših sorodnikov (zato imenovanih »ukradeni otroci«), pa je bilo istočasno odpeljanih v prehodno taborišče Frohnleiten pri Grazu.

V tem prehodnem taborišču smo bili otroci ponovno podrobno pregledani (predvsem pripadnost rasi) in razvrščeni po v rajhu uveljavljenih merilih. **V skladu z nacističnimi rasnimi teorijami bi lahko postali tisti otroci, ki bi ustrezali rasnim kriterijem, ob uspešni prevzgoji in ponemčenju namesto janičarji, kot jim je bilo vnaprej določeno, polnopravni člani nemške narodne skupnosti.**

Septembra 1942 smo bili otroci po abecednem redu priimkov družin premeščeni v pet posebnih taborišč v rajhu za načrtovano prevzgojo in ponemčenje: v Saldenburgu, Neustiftu, Himmelbergu, Seligenportenu in Kastlu. Ob strogi (predvojaški) vzgoji smo bili pogosto izpostavljeni pomanjkanju hrane, mrazu, bolezenskim epidemijam ter težkemu delu, najstarejši med nami tudi za potrebe vojne industrije. Otroci srednje starosti pa smo bili praviloma zaposleni pri sezonskih opravilih v krajevnih gospodarstvih in različnih akcijah.

Dojenčki in otroci do drugega leta starosti so bili iz prehodnega taborišča premeščeni najprej v taborišče v Mainburgu in kmalu v posebni zavod nacistične demografske organizacije Lebensborn v Kohren-Sahlisu. Tu so mnogim spremenili osebne podatke, nekatere primerne so dali tudi v posvojitev nemškim družinam. Zato se je tukaj za številnimi ukradenimi otroci izgubila sled.

Maja leta 1943 so bili nad 2 leti stari otroci družin, ki so do takrat bivali v taboriščih skupaj, ločeni po spolu in starosti in premeščeni po navedenih taboriščih, tako, da smo bili člani družin praviloma popolnoma ločeni:

- fantje in dekleta, stari nad 2 do 6 let, v Neustift
- dekleta, stara nad 6 do 14 let, v Saldenburg
- fantje, stari nad 6 do 10 let, v Himmelberg
- fantje, stari nad 10 do 14 let, v Kastl
- fantje in dekleta, stari nad 14 let v Seligenporten.

V vsakem od navedenih taborišč pa je bilo 6 do 8 deklet – ukradenih otrok, starih nad 14 let, ki so pomagala pri oskrbi mlajših taboriščnikov.

Po nepopisnem trpljenju in v nečloveških pogojih bivanja v uničevalnem taborišču Auschwitz – Birkenau so bile leta 1944 nekatere preživele matere – taboriščnice premeščene v druga koncentracijska taborišča z miljšimi pogoji bivanja. Maloštevilne matere so med (formalnim) bivanjem v teh taboriščih uspele s prošnjami, da jih združijo z otroki. To je pomenilo vsem veliko olajšanje, kajti vedeli so, da so še živi. Nekateri drugi otroci tega niso vedeli tudi vse do osvoboditve po koncu vojne. – Še v času vojne pa je nekaterim materam –

taboriščnicam uspela vrnitev na sicer bolj ali manj razdejan dom, skupaj z ukradenimi otroki.

Večina ukradenih otrok je ostala v taboriščih v Rajhu do osvoboditve aprila 1945. Z organiziranimi transporti smo se iz zbirnih centrov v skupinah vračali v domovino vse do oktobra leta 1945. Tudi takrat pa so nastajale težave. Številni otroci so ostali brez staršev, žrtev nacističnega medvojnega nasilja, nekateri tudi brez sorodnikov, ki bi – v mejah možnosti zaradi sicer splošnega pomanjkanja po osvoboditvi – lahko prevzeli skrb zanje. **Zahtevno je bilo tudi vračanje otrok, brez odraslih, na**

izropane, porušene ali požgane domove. Še posebno problematično pa je bilo vračanje tistih otrok, ki so jih posvojile nemške družine.

Osameli otroci, civilne žrtve vojnega nasilja, so doma mnogo let živeli v pogojih, ki so jih zaznamovali za vedno. Skupina ukradenih otrok je bila dolga leta po vrnitvi v svobodno domovino kar neka izločena iz pozitivnih dogajanj v družbi. Prav boleče so bile za to utemeljitve, da niso osebno prispevali za poraz okupatorjev in osvoboditev domovine. Upravičeno je vprašati, kdo lahko od otrok v nemških taboriščih to

sploh pričakuje ali celo pogojuje? Ne sme biti pozabljeno, da so bili pretežni njihovi starši zaradi aktivnega upora nasilju okupatorja in domačih izdajalcev tudi mučeni in umorjeni.

Za ohranitev zgodovinskega spomina so zelo različna doživetja taboriščnikov – ukradenih otrok prikazana v nekaj publikacijah in dveh dokumentarnih filmih: »Ukradeno otroštvo« in »Banditenkinder – Slovenskemu narodu ukradeni otroci«.

Upam, da bo predstavljeni povzetek doživetij ukradenih otrok komu koristen.

OTROK BREZ IMENA

Na zatemnjenem nebu je divjal bog groma vsemogočni Thor,
Kot vsi bogovi, tudi On nikdar ni maral revnih siromakov,
Iztresal je ognjene strele iz temnih oblakov,
Ledeni dež in sneg na rabsko taborišče Kampor.

Strašljiv, grozljiv orkanski veter, ki ga ni moč opisati
Je v sunkih rušil majava, z vrvmi slabo pripeta šotorišča,
na mrzlih tleh, na cunjah mokrega ležišča
rojevala je v mukah prvega otroka zaskrbljena mati.

Ko se rodi, kako in s čim bo nahranila svojega otroka,
Kako ubogo, krhko, neboljeno dete bo povila,
Kako bo z mlekom, zdravjem, ga lahko podojila,
Bo preživel brez oblačil, odej in toplega obroka.

Med zvoke groma so se utapljali boleči kriki porodnice,
Ob njenih bokih sta pri porodu pomagali interniranki sosedi,
Jo čistili, bodrili, izpirali rjave krpe kar v jedilni skledi,
Pri glavi je molila stara mati in pomoči prosila vse svetnice.

Boleči porod je potekal dolge ure, kar predolgo časa,
In končno se je zakonu narave podredila gibka medenica,
Prerezala je prepleteno popkovino stara zarjavela žlica,
S popkovnico zadržnjeni dojenček je prišel na svet brez glasa.
Zarana zjutraj so razdejano taborišče obsijali sončni žarki,
Na tleh v šotoru sta ležala mrtva brezimni sin in njega mati,
Tudi to je bil v nebo vpijoč zločin fašistične svojati,
Ki je še komaj stala vsa krvava na toneči barki.

»Človek je tisti, ki ubija, človek je tisti, ki stori krivico ali žalost.

Toda nekdo, ki je izgubil vse zavore, ki si lahko posteljo deli z mrličem, ki je čakal, da mu bo lahko vzel kruh, je od stopnje mislečega človeka oddaljen še bolj kot krut sadist, pa čeprav brez svoje krivde.«

Primo Levi

Ni se nam treba bati sovražnikov,
ker je najhuje kar nam lahko storijo, da nas napadejo.

Ni se nam treba bati prijateljev,
ker je najhuje kar nam lahko storijo, da nas izdajo.

Toda zelo se moramo bati ljudi,
ki jim je vseeno.

(starodavni sirski pregovor)

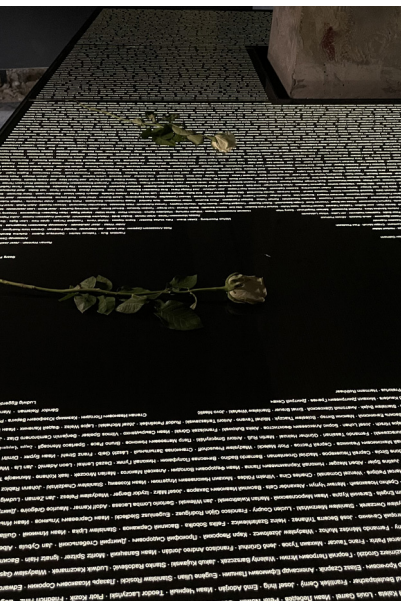

„Life is a fine thing, a unique gift.
There is only this one life.”

Abba Naor

▼ 42995-Ivan Aljančič

DA SE NE POZABI

Ure in ure smo stali premraženi v vrsti,
Ljudje vdratih lic so povešali glave,
Svetile so ženam oči se zvedave,
Le kdo bo, le kdo bo spet danes na vrsti?

Pred nami stal hrast je, na njem pa vešala,
Pod njimi ležalo telo je krvavo,
Esesovski kapo ga brcal je kakor za stavo
Ter vpil: «Stehe auf svinja, tu ne boš spala!»

S težavo je vstala vsi smo trepetali...
Iz sprednje je vrste dekletce planilo:
»Mama! O mama! Ne mamó!« je vpilo.
»Halt! Schiese!« in že so jo podrli rafali.

Odšli smo v barake, molčeči, potrti...
Zunaj nam v strah sta dve trupli ostali,
Mati na vislicah, hčerkici mali
Sodili so rablji in dali jo smrti.

To je spomin, strašen spomin na grozote nazaj.
Naj bo kot svarilo za nove rodove,
Da nebi nikdar več gradili Čelekula gradove,
Z norčavim napisom nad vrati: «Arbeit macht frei!»

Tone Šepec

NIKDAR VEČ ...

Glej, zarjo svobode,
ki zažari v trpki svetlobi
v duši trpečih,
kot blazna resničnost
na žrtvenih plečih.

Gradili so ceste, gradili mostove,
gradili predore za nove rodove,
kopali so jarke za svoje grobove,
a se niso ozrli na sovražnikov trop
podivjanih podob.

Na hrbtih nosili so težka bremena
za njimi krvniki,
kot divja plemena
tepli, morili, kot razjarjeni psi
brez kančka sramote, brez slabe vesti.

Svet pa klub temu, navdaja pohlep.
Stremi za dobrino,
za več in še več,
pozabi na bolečino – ČLOVEŠTVA,
da – NIKDAR VEČ.

Dora Hrvatič, november 2016

Mirjana Nastran Ule

Begunci kot sodobna vest sveta

Uvod

Moj oče je bil leta 1942 odpeljan v Dachau in je preživel vojno v delovnem taborišču Dachauu. Ena izmed mojih tet je bila na začetku druge svetovne vojne iz Štajerske s šestimi majhnimi otroci pregnana od doma. Zatočišče je našla pri dobri družini v Srbiji in tam preživela vojno. Moža so ji ustrelili ustaši. Ob spominjanju na naše očete, taboriščnike Dachaua, na pregnance in padle med drugo svetovno vojno, je pomembno, da pomislimo tudi na ljudi, ki tu in zdaj doživljajo podobne usode pregnanstva.

Svet je poln ljudi, ki so zaradi takšnih ali drugačnih razlogov: vojn, agresij, ekološkega ali ekonomskega nasilja in izčrpanja izgubili možnosti preživetja, dom, domovino. Njihovo trpljenje, njihovo življenje danes je pogosto podobno trpljenju v drugi svetovni vojni. Pomislimo le na prepolna in od vseh strani stiskana begunska taborišča, kjer praktično brez možnosti rešitve njihovega položaja, preživljajo svoje bedno življenje neštivilne množice beguncev vseh vrst. Bežijo zaradi vojn, agresije, pa tudi političnih razlogov, ogroženosti, zaradi ekonomskih razlogov, preživetja.

Begunci; »nič nimam proti njim, vendar ...«

Begunci so ljudje, ki so zaradi različnih oblik nasilja, ogroženosti, zatiranja, nevzdržnih življenjskih razmer prisiljeni zapuščati svoj dom, svoj rodni kraj in izvorno domovino in najti kak novi dom kje drugje po svetu, ki jim bo nudil vsaj malo boljše življenjske in soci-

alne pogoje. Včasih potujejo sami, včasih skupaj s svojo družino. V svojem begu iz nevzdržnih razmer v kako človeka vrednejše življenje pogosto padajo od ene k naslednji grozi, včasih še hujše od tiste, pred katero so zbežali. Begunska taborišča so le ena od takšnih groz. Begunci redko potujejo legalno, po rednih potniških linijah, saj imajo le redki materialne možnosti za to. Večina jih potuje ilegalno, kjer so povsem prepuščeni kriminalnim skupinam, ki jim za denar ali pa za ceno takšnih ali drugačnih »uslug« organizirajo prevoze v zaželene nove domovine.

Ni dvoma, da begunstvo pomeni težko breme za vse, ki jim pripada to človeško stanje in socialni položaj. Predvsem pa begunstvo vleče s seboj težo izkoreninjenosti iz domačega okolja in ponižujoče odvisnosti od ljudi v povsem drugem okolju, kamor se pač begunke in begunci zatečejo po pomoč in kritje pred preganjanjem, nasiljem in vsakovrstnim poniževanjem. Neredko jih tudi v novi deželi čaka obilo razočaranj in novih poniže-

vanj, ker se jih tudi tukajšnji prebivalci otepajo. Pogosto jih dočaka hladen prezir prikrit z »lepim videzom sočutja«. Žal je naš svet pogosto egoistično zaverovan v lastno udobje in preprosto slep za vse sodobne grozote, ki jih doživljajo ljudje, ki z nami naseljujejo in delijo ta skupen planet. Kot da smo pozabili na vse grozote, ki so jih doživeli in preživeli naši starši, stari starši, naši nedavni predniki.

Če pa se vendarle kako dokopljejo do tako iskanih »novih priložnosti« za življenje v kaki novi državi, pogosto doživljajo vse mogoče oblike diskriminacije in zavračanja s strani aktualnih oblasti, pa tudi od mnogih domačinov. Pogosto se znajdejo na slabo plačanih, včasih kar suženjskih delovnih mestih, z nejasnim pravnim statusom, ki jim ne zagotavlja varne prihodnosti in vsaj osnovne socialne in zdravstvene varnosti. Pa vendar to ni vsa resnica begunstva, ki bi upravičevala vdajanje v usodo in nemoč. Begunstvo namreč pomeni tudi izziv, s katerim se morajo begunci soočiti tako ali drugače. V prime-

ru, da ta izziv sprejmejo in v njem spoznajo tudi nekaj pozitivnega, jim lahko prav begunstvo prinese pomembno življenjsko izkušnjo. Mislim predvsem na nove vedenjske, miselne, življenjske vzorce.

Begunci kot prisilni popotniki

Begunci so neke vrste prisilni popotniki. Popotništvo pa je, kot ugotavlja sociolog Zygmund Baumann, postalo vodilna metafora za občutje in vedenje ljudi v času globalizacije. Moramo se zavedati, da že globalizacija ekonomije, prometa, komunikacij in izmenjave informacij, sili ljudi v nenehno potovanje oz. selitve med različnimi svetovi, pa najsi bodo fizični ali socialni ali kulturni. Množične migracije so prav tako globalni pojav, neizogibna posledica globalizacije. S tega vidika se nam tudi današnje begunstvo kaže kot posebna, prisilna in mučna oblika globalnih migracij.

Tako za migrante kot begunce predstavljajo okoliščine, kot so posedovanje trajnega domačega okolja, stabilnega domovanja in trdne vezanosti na kako narodnostno, etnično ali državno pripadnost redka dobrina. Morda je to celo ovira v njihovem popotovanju od ene do druge življenjske postaje. In te postaje so bodisi popotovanja v zasebnem življenju na primer prehod iz izvorne družine v lastno družino, razpadanje starih in nastajanje novih partnerskih, družinskih, prijateljskih skupnosti. Lahko gre za popotovanje v javnem življenju; na primer spremembe v zaposlitvenih statusih, karierah, stanovanjska mobilnost. Zdi se, da se v teh razmerah bolje znajdejo tisti, ki znajo sprejeti izkušnjo trajnega popotništva kot sestavino svoje identitete. Bolj uspešno in predvsem z manj travmami se soočajo s tvegani tovrstnega popotništva, kot pa tisti, ki trdovratno vztrajajo pri fiksnih zaposlitvah, domovanju in

socialnih povezavah.

V tem spoznanju lahko vidimo tudi iskro dobrega, ki lahko presvetli temo begunstva. Seveda če begunci zmorejo svoj izrazito nestabilni, vmesni položaj med svetovi preoblikovati v novo priložnost zase in za svoje bližnje. Če v novem okolju ne poniknejo v socialnem obrobju in se identificirajo s stigmo begunstva, temveč skušajo od novega okolja izrabit čim več priložnosti in možnosti za nove življenjske izkušnje, izzive, potem z novo prisvojenimi izkušnjami, navadami in kulturnimi vzorci lahko presežejo fiksne tradicionalne navade in stereotipne predstave o sebi in o drugih ljudeh iz svojega prvotnega okolja. V tem primeru lahko begunstvo pomeni za begunce tudi prvi korak na poti svobodnejše sprejetega globalnega popotništva.

Zavedam se, da je takšno gledanje, odločanje in delovanje manjšinski pojav v težkih razmerah realnega begunstva. Toda ni ga mogoče zanemariti. Že zato ne, da begunci ne bi ostali brez upanja za njihovo novo samooblikovanje in novo samorazumevanje tudi tedaj, ko se zdi, da se zelo dolgo, morda za vedno poslavljajo od svoje domovine in domov. Toda zato, da bi to upanje bilo realno, mora nekaj storiti tudi imigrantska družba sama. S svojimi ukrepi mora vzpodbujati, podpirati in nagrajevati težnje beguncev, po aktivni vključitvi v večinsko družbo, npr. njihove težnje po kvalitetnejšem šolanju, bolj dostopnem poklicnem izobraževanju, predvsem pa po zaposlitvi, rednem delu in vključevanju v družbeno in družabno življenje. Ne zato, ker bi s tem pospeševali družbeno in kulturno integracijo beguncev v večinsko družbo npr. po vzgledu ameriškega talilnega lonca, temveč zato, da bi predvsem mlajše generacije beguncev naredile prvi korak v avtonomno

oblikovano življenjsko pot, v neprisilno socialno in identitetno popotništvo.

Begunci v Sloveniji

V devetdesetih letih smo se srečevali s prvim množičnim prihodom beguncev v Slovenijo. Šlo je za begunce iz vojnih območij nekdanje Jugoslavije, predvsem iz BiH. Z večjim valom beguncev smo se za kratek čas srečevali še v času tako imenovane begunske krize v letih 2015-2016. Vendar so tedaj begunci v svojem iskanju zatočišča kje v Zahodni Evropi po večini zgolj prehajali ozemlje Republike Slovenije in se niso dlje časa zadrževali pri nas. Le maloštevilno so ostali v Sloveniji in so se po večini uspešno integrirali v tukajšnjo družbo in kulturo. Res pa je, da so vse od tedaj pa do danes prisotni pojavi tihotapljenja beguncev v Slovenijo in skozi Slovenijo, ki pa se so le v redkih primerih zaključili s sprejemom teh beguncev v našo državo in z legaliziranjem njihovega imigrantskega statusa.

Odnos slovenskega prebivalstva do beguncev je, kot kažejo raziskave in poizvedbe javnega mnenje po večini pozitiven ali vsaj zadržan. Res pa je, da se pojavljajo tudi prikrito ali odkrito odklonilna stališča do beguncev v delu slovenskega prebivalstva, ki jih pogosto podpihujejo nekatere politične stranke, za katere je značilno, da si s pomočjo nacionalističnih floskul, populističnih gesel in avtoritarnih voditeljev ozkega duha, skušajo pridobiti volilce. Njihove tarče so predvsem ljudje, ki jih tarejo različni problemi, tegobe, materialne ali duševne stiske in, ki se jih zlahka zmanipulira s tem, da se jim pokaže, kdo »jih ogroža, jim odžira delovna mesta, kdo je njihov zunanji sovražnik«.

Tudi devetdesetih letih, ko smo se srečevali s prvim množičnim prilivom beguncev, je bila ena prvih

reakcij prav okrepljena ideološka delitev na Slovence in »Ne-Slovence«. S to delitvijo smo se srečevali tako v »gostilniških debatah«, kot tudi v javnem-političnem in medijskem govoru. Se še spomnimo Jelinčiča in njegovih nastopov v parlamentu! Pomemben izraz in znak politične manipulacije z begunci v Sloveniji v devetdesetih letih je bil tudi primer »Izbrisanih«. Predvsem je bil pomenljiv, neodzivnost na izbris pomembnega dela prebivalstva Sloveniji, molk o tem škandaloznem fenomenu v prvih letih po osamosvojitvi.

Sramota, ki smo si jo v Sloveniji nakopali z afero Izbrisani, še danes bremeni našo vest. Podobna sramotna zgodba je postavljanje žičnate ograje na meji z Republiko Hrvaško, ki naj bi preprečevala vstop v Slovenijo tako imenovanim nelegalnim beguncem ter pogosto nasilno in grobo ravnanje z ujetimi in »zadržanimi« begunci. Zahtevatvi pomoč le za nekatere, ne pa tudi za »druge«, je neverodostojno je izgovor. Sočutje je univerzalno - ali pa ga sploh ni!

Pomoč ljudem v stiski je osnovna oblika človečnosti!

Pomoč ljudem v stiski, sodelovanje v humanitarnih dejavnostih, nudenje uslug znancem, sosedom, prijateljem, sodelovanje z drugimi v raznih skupnih projektih, vse to imenujemo prosocialno delovanje ali altruizem. Prosocialno vedenje je poplačano z notranjim zadovoljstvom, da smo pomagali, da smo storili dobro delo, da smo se obnašali v skladu z moralnimi načeli. Altruizem namreč v psihologiji najbolj splošno definiramo kot vedenje, s katerim pomagamo, koristimo drugim, ne da bi za to pričakovali zunanje nagrade. Altruistično vedenje je najbolj neposreden znak človečnosti.

Predvsem v sodobnih tržno usmerjenih družbah, ki temelji-

jo na izračunu koristi in stroškov, pogosto nastopa altruizem v zoženi obliki in predvsem kot sredstvo za doseganje drugih ciljev. Tipični primer takšnega instrumentalnega altruizma so na primer ekskluzivne prireditve, plesi, ki jih organizirajo različni elitni klubi, vplivni posamezniki. Tu gre za izrazito instrumentalni altruizem, ki je predvsem sredstvo za samopromocijo družbenih elit. Naša etična intuicija pa nam govori, da to ni pravi altruizem. Ta je spontan, prisrčen in brez ozadne računice. Tak altruizem gradi na kulturi srca, tj. na sočutju in negovanju človečnosti kot temeljne sestavine naših odnosov do drugih ljudi in kot sestavine svoje lastne samopodobe.

Če upoštevamo kopičenje bogastva in moči na strani privilegirane manjšine in kopičenje vseh vrst bede in zaostalosti na strani večine ljudi sodobnega sveta, potem so medijsko promovirana dejanja instrumentalnega altruizma vsekakor vprašljiva. Zdi se, da ponujajo predvsem lažno odvezo od morebitnih občutkov slabe vesti, ne pa dejanski altruizem. Seveda imamo na drugi strani veliko raznih oblik solidarnosti in pomoči, kar dokazujejo civilna gibanja in iniciative, ki poskušajo s svojim delovanjem izravnati nesorazmerja in nesrečne življenjske usode.

Čut solidarnosti in moralna norma odgovornosti za ljudi v nesreči je rezultat vsakdanje vzgojne izkušnje in vzgojne prakse, skozi katero razvijejo ljudje pozitivna stališča do pomoči drugim. Bistven pogoj za razvoj občutka solidarnosti in moralne norme odgovornosti je spoznanje o medsebojni povezanosti in soodvisnosti med ljudmi. Na podlagi privzgojenega čuta solidarnosti se ljudje uvajamo v prakso nepreračunljivega dajanja pomoči drugim ljudem. Na podlagi te prakse se naučimo spoštovati in ceniti ljudi, ki so požrtvovalni in

velikodušni.

Otroci se ob ustrezni vzgoji in ustreznih izkušnjah naučijo spoštovanja požrtvovalnosti, in velikodušnosti zelo zgodaj. Naučijo se, da je dajanje pomoči tistim, ki jo potrebujejo, potrebno in dobro dejanje, in da so ljudje, ki radi spontano darujejo, preprosto »dobri ljudje«. Otroci se naučijo, da so altruistična dejanja dobra, in se tudi sami počutijo dobro, če tudi sami kaj darujejo. To pa seveda pomeni, da sta negovanje čuta solidarnosti in ohranjanje norme odgovornosti ključni življenjski izkušnji in socialni naravnosti, ki se ju naučimo že v otroštvu. Predstavljata podlago za vse druge oblike socialnega življenja v družbi. Vendar ta podlaga lahko dalje preživi le v družbi, ki sama visoko ceni altruizem in solidarnost med ljudmi.

Vsakdanje življenje kaže, da se ljudje različno odzivajo na bolečino drugih, predvsem da se ne odzivajo vedno sočutno. Pogosto je odziv brezbriznost, včasih celo privoščljivost. Pogosto je ta odziv spremljan tudi z dvomom v potrebnost pomoči. Dvom v potrebnost pomoči izvira predvsem iz nejasnosti okoliščin, zaradi katerih se je nekdo znašel v nesreči. Raje npr. dajemo pomoč tistim, ki niso sami odgovorni za položaj, v katerem so se znašli. Kot tistim, za katere mislimo, da so »sami krivi« za slab položaj. Zato ljudje raje pomagajo otrokom, bolnim, starejšim. Raje dajemo neposredno pomoč, kjer vidimo dobre učinke, kot posredno.

Sočutje je univerzalno - ali pa ga sploh ni

Hladno srce se na koncu izkaže tudi kot hladno srce do »lastnega naroda«. Tisti, ki sočutje ali solidarnost omejujejo rasno, versko ali nacionalno, teh čustev v resnici sploh ne čutijo. Nacionalistični agitatorji, ki so se navidezno osredotočali na

»svoje ljudi« na račun drugih, so bili navsezadnje nesočutni tudi do »svojih ljudi«. Zgodovina je polna takšnih primerov. Nationalsocialisti so na primer govorili o »svojem ljudstvu«, »svoji rasi«, o »Nemcih« kot nadrejeni rasi. Toda na koncu so bili do »svojih« mladih pekov, mesarjev, tovarniških delavcev ali kmetov, ki so jih kot vojake odpravili na fronte, enako kruti, brezsrčni in prezirljivi kot do Judov ali slovanskih podljudi. Tisti, ki ne čutijo sočutja do judovskih otrok, ga ne čutijo niti do »svojih« mladih moških, ki umirajo na frontah.

Podobno tudi razni ekstremistični voditelji in propagandisti obrambe »lastnega ljudstva« radi izzivajo situacije, v katerih lahko večino »lastnega ljudstva« vzamejo za talce v lastne namene. Potem se zgodi, tako kot se je zgodilo v razpadajoči SFRJ, da se pod vplivom nacionalistične propagande ljudje, ki prej niso nikoli razmišljali o tem, ali so Srbi, Hrvati ali Bošnjaki, nenadoma morali odločiti za enega od treh »naših«, za pripadnost »lastnemu narodu« in žal pogosto začeli surovo tolči po pripadnikih »drugih« narodov v skladu z nacionalistično propagando. Ultranaionalisti na vseh straneh tedanje razpadajoče države so tako skupaj povzročili grozljivo trpljenje več sto tisoč ljudi.

In nauki za danes?

Begunci niso vzrok problemov, ki nas doletijo, kadar se množično znajdejo na naših »mejah« ali med nami, temveč so posledica drugih, običajno precej hujših in obsežnejših problemov, ki so privedli do begov iz njihovih izvornih domovin, domov in dežel. Ti problemi so pogosto globalnega značaja; množična nezaposlenost in obubožanje velikega dela prebivalstva zaradi katastrofalne monopolne politike mednarodnih korporacij, vojaški obračuni kot posledica tekmovanja med velesilami za premoč, glo-

balne ekološke spremembe, od zunaj spodbujane državljanske vojne, prav tako od zunaj podprte nasilne diktature ipd. To pomeni, da za probleme beguncev in za svoje probleme zaradi njih ne smemo kriviti beguncev, temveč se moramo kvečjemu vprašati, kakšen je naš delež pri tem, da nastajajo in se širijo prej navedeni problemi globalnega značaja.

Ne moremo se slepiti s prepričevanjem, kako smo le majhen in nepomemben vzorec v globalnem mlinu svetovnih dogajanj in zato nismo odgovorni za njegove katastrofalne posledice po vsem svetu. Že s svojim molkom, vdanostjo v razmere, s slepo skrbjo le za »naše dobro« in zapiranjem oči pred mukami in težavami drugih, npr. tistih, ki obremenjeni s svojimi težavami trkajo na naša vrata in na našo vest, pomagamo ohranjati ta globalni mlin nadaljevanja poti v svetovno katastrofo, ki melje in tre vse več ljudi in ga mi, ki smo (začasno) še na varnem, dalje poganjamo.

Torej smo še kako soodgovorni. Če je tako, potem se mora zbuditi naš čut odgovornosti in solidarnosti, naše sočutje in pripravljenost na nudenje pomoči in podpore tistim, ki so v iskanju novega, znosnejšega doma prebegli k nam. Pomagamo pa lahko tudi tako, da vsaj malo zmanjšamo moč globalnih firm, ki s svojo politiko iskanja velikih dobičkov na račun množičnega izkoriščanja cenene delovne sile, odločilno prispevajo k nastanku navedenih globalnih problemov, in ki dalje poganjajo katastrofični globalni mlin. To lahko storimo tako, če ne kupujemo blaga, ki je bilo izdelano v nečloveških razmerah.

Če se zgrozimo ob spominu na izkušnje naših staršev ali starih staršev v koncentracijskih taboriščih, se moramo zgroziti tudi pred bolečimi izkušnjami množic beguncev,

ki so pogosto brez možnosti rešitve za vrsto let nemočni obtičali v nemogočih razmerah begunskih taborišč, kot ujetniki v rokah kriminalnih skupin ali v raznih ustanovah za izolacijo v državah, kjer so se trenutno znašli. Moramo se upreti temu, sicer nam grozi, da bo naš svet postal eno samo begunsko taborišče, kjer se bodo mučno in grobo prerivalo množice tako ali drugače ogroženih in preganjanih, da bi dosegle na videz še varne koticke človeško znosnega življenja. Od tod do ponovne izgradnje zaporniških ali »varstvenih« institucij, podobnih nacifašističnim koncentracijskim taboriščem, bo potem le kratek korak.

Za osvetlitev tega, kar sem napisala, vam predstavljam tri zgodbe, ki so mi jih zaupali trije begunci: Maida, Boukhart, Ibrahim, ki živijo med nami. Se bomo kaj zamislili nad njimi. Torej ponovimo še enkrat in še enkrat: Sočutje je univerzalno ali pa ga ni. In družba brez sočutja, je družba brez srca.

Prva begunska zgodba: Maida

V Slovenijo sem prišla 19. aprila 1992. Lažje pozabiš datum diplome ali poroke, kot ta datum. Sivo, mrzlo, deževno aprilsko vreme in prihod v Postojno je slika, ki jo nikoli ne bom pozabila. Razdejana vojašnica JLA v kateri je bilo nameščenih na stotine ljudi z enakimi usodami. Vsi smo pregnani, zbežali zaradi vojne v BiH. Jaz sem prišla z mamo, evakuirani smo iz našega majhnega mesta, ki leži na severu Bosne in Hercegovine, skoraj na meji s Hrvaško. To nas je rešilo, ker smo hitro šli s splavom čez Savo in smo bili v pol ure na hrvaškem ozemlju. Prespali smo v telovadnici OŠ v prvi hrvaški vasi čez Savo in naslednji dan šli naprej, proti Zagrebu..iz Zagreba pa »kud koji mili moji«. Nisem videla in doživela taborišča, kot so jih ljudje iz Kozarca, Prijedora, posilstev, kot so jih ženske vzhodni Bosni,

... le nekaj granat in preletov letal in so nas, ženske, otroke in starejše moški evakuirali. Izgubila sem pa domovino, hišo, prijatelje, ... čez noč ... prišla v neznano okolje z mamom. Oče je ostal v Bosni. Imela sem željo ostati v Bosni kot novinarka/poročevalka, pa mi oče ni dovolil.

V postojnskem begunskem centru nas je bilo več kot 500..mogoče 700..al pa celo 1000, ne spomnim se več. V sobah nas je bilo po 16. Moški, ženske, mlajši, starejši. Nobene zasebnosti. Hrana je bila obupna, vrsta pred nekdanjo vojaško menzo kot kača...moja mama je težko sprejela, da smo dobivali makarone v plastičnih vojaških skodelicah za čaj. Imeli smo omejen izhod v mesto, dovolilnice, kot bi bili v zaporu. Nismo dobivali finančne pomoči – imeli smo streho nad glavo, vodo, hrano, včasih smo dobivali tudi humanitarno pomoč. Šest let smo imeli začasno zatočišče, status, ki nam ni omogočal ne dela, ne, ne zdravstvenih storitev, ne potovanja,...nič, razen bivanja tukaj in šolanja. Tisti, ki smo se šolali, smo imeli srečo, da smo imeli izpolnjen dan, generacija mojih staršev, ljudje med 40 in 55 letom, ki so bili še sposobni za delo, niso pa smeli delati, so bili v težki situaciji. Zjutraj so vstali in niso vedeli kaj s sabo cel dan. Moj oče je komaj čakal na konec vojne in je takoj po podpisu Daytonskega sporazuma raje šel v razrušeno, zažgano hišo, kot da bi živel v begunskem centru z ženskami in otroci.

Ljudje so nas sprejeli relativno dobro, eni so prinašali hrano za dojenčke in oblačila v begunski center, ponujali, da nas peljejo na sprehod, na kosilo izven centra, na izlet...Ljudje so večinoma humani in empatični. Politika/sistemske reševanje »begunske problematike« pa je škripalo...številne nevladne organizacije so se leta in leta trudile izboljšati naš položaj, vendar je naš status ostajal enak. Tudi,

če upoštevamo dejstvo, da je v tem času Slovenija bila mlada država in ne tako bogata, kot Nemčija ali s tako dobro urejeno migrantsko politiko kot npr. Avstralija ali Kanada, menim, da je to vprašanje bilo zelo slabo rešeno. Kakšne 2 leti po prihodu je veliko mlajših in bolj izobraženih beguncev iz BiH zato zapustilo Slovenijo in šlo naprej – v Kanado, ZDA, ...

Ljudje niso imeli priložnosti pokazati svoj potencial, Slovenija tega ni znala izkoristiti. Tudi sedaj je situacija enaka – prosilci za azil »ždijo« po 3 leta v azilnem domu, čakajoč na status...Ljudem je treba ponuditi delo, ne jih pustiti čakati leta in leta, to ubija, ta negotovost, občutek, da te ne potrebujejo, da si odveč, v napoto, to ubija samozavest. Veliko izobraženih žensk je leta in leta čistilo »na črno«, moški so delali v gradbeništvu, izobraženi ljudje. Od cca. 70.000 beguncev je mogoče v Sloveniji ostalo le 10%, ostali so šli v druge države, ki imajo boljše pogoje za bivanje in delo ali so se po koncu vojne vrnil v BiH.

Cel čas sem nekaj delala, da bi čim manj razmišljala o tem kako velika sprememba, stres, travma je to. V Postojni sem, takoj po prihodu, dežurala na telefonu, potem sem od jeseni 1992. delala kot učiteljica v improvizirani begunski OŠ, po cele dneve, brez plačila. Po prihodu v Ljubljano avgusta 1992. sem nadaljevala s študijem novinarstva na FDV in istočasno delala na begunski TV, imela sem glasbeno skupino, bila sem novinarka in urednica časopisa Begunski časi na Slovenski filantropiji,...Bila sem zelo aktivna, kot večina mladih in to nas je rešilo pred depresijo. Najtežje mi je bilo to, da smo imeli dovolilnice za izhod v Postojni ali to, da smo imeli zelo slabo hrano in niti enega tolarja pomoči v begunskem centru, da bi si lahko kupili žeton za mestni avtobus ali za telefon. Za zajtrk bi dobili le malce kruha

in mleka, za kosilo enolončnico, v začetku s svinjino, čeprav so večina beguncev bili muslimani. Ljudje niso dobili priložnosti za delo, počutili so se slabo, ničvredno.

BiH obiskujem pogosto, parkrat na leto. Večinoma grem v rojstno mesto, zaradi staršev, familije. Zdaj, ko sta starša umrla, me skoraj nič ne vleče »dol«. Bosna nikoli več ne bo taka, kot je bila pred vojno. Ljudje so apatični, nezadovoljni, večinoma jamrajo. Iz mojega mesta ponovno odhajajo v Nemčijo, tako kot so odhajali kot delovni migranti v 70.-ih letih ali kot begunci v 90.-ih. Manjša mesta so mrtva. Tovarne po vojni niso obnovljene. Gospodarstvo se bazira na manjših privatnih obratih, trgovini in gostinskih obratih. Ne bi mogla več živeti v Bosni, čeprav razmišljam, da bi se kot upokojenka vrnila nazaj. Ne zaradi domotožja, pač pa zaradi tega, ker ugotavljam, da bi s pokojnino težko živela tukaj (veliko let sem delala prek študentskih napotnic, avtorskih pogodb, na projektih, na črno, imam zelo malo delovne dobe, slabo osnovo za pokojnino).

Druga begunska zgodba: Boukhart

V Slovenijo sem prispel oktobra 2005 s turistično vizo kot aktivni nogometaš. Star sem bil 17 let. Po pripravih na Rogli sem se –podobno kot še nekaj kolegov, ki so bili v zelo podobni situaciji – odločil, da ostanem v Sloveniji in zaprosim za politični azil. Kot član opozicijske stranke UDP (United Democratic Party) sem bil aktiven v opozicijskem gibanju za politične in državljanske pravice, udeleževal sem se protestov in demonstracij, ki so bile na silo zatrite, udeleženci pa aretirani, ubiti in preganjani.

Zaprosil sem za politični azil in bil odpeljan v azilni dom v Ljubljano, kjer sem ostal šest mesecev. **Ne tedaj ne kdaj koli pozneje,**

mi ni nihče povedal, kaj se dogaja z mojo prošnjo za azil. Nikoli nisem dobil nikakršnega dokumenta v zvezi s tem. Ni mi bila nudena pravna pomoč ali kakršenkoli pravni nasvet. Nihče me ni opozoril, da imam kot mladoletnik posebne pravice. Z menoj se je pogovarjal samo socialni delavec, čigar imena se ne spomnim. Po šestih mesecih so me premestili v Center za tujce Veliki otok, Postojna, kjer sem ostal tri mesece. 27. 7. 2006 sem dobil Dovoljenje za zadrževanje v R Sloveniji z veljavnostjo 6 mesecev na podlagi garantnega pisma prof. dr. Jane Rošker iz Ljubljane. Dovoljenje za zadrževanje so mi večkrat podaljšali vse do 28. 1. 2009, ko je nazadnje poteklo, novega podaljšanja pa iz neznanih razlogov ne dobim in sem torej trenutno brez vsakih veljavnih papirjev v Sloveniji.

Življenje brez nasilja in represije ter igranje nogometa mi pomenijo vse na svetu. Kot aktiven in perspektiven športnik sem verjel, da si bom lahko v Sloveniji uredil svobodno in človeka vredno življenje. Najprej sem se s pomočjo slovenskih prijateljev in znancev trudil, da bi lahko poklicno igral nogomet in od tega živel. Igral sem in še igram nogomet v slovenskih nogometnih klubih, kjer so se vodstva klubov z menoj vred ves čas trudila, da bi legalizirali in uredili moj položaj, vendar zaman. Poskušali smo dobiti dovoljenje za bivanje ali vsaj dovoljenje za delo, a iz različnih razlogov ne gre. Na primer: v klubu bi me angažirali, vendar mi ne morejo zagotoviti minimalnega dohodka, ker kot klub 3. ali 4. nogometne lige nimajo dovolj sredstev. Klubi 1. in 2. lige pa ne smejo imeti več kot določeno število tujih državljanov. Preživljam se z občasnim delom na črno in pogosto komaj še zmorem. Zaradi neredne prehrane imam težave z zdravjem. Ko je bilo res zelo

hudo, so mi pomagali na ljubljanskem Kliničnem centru. V sedanji situaciji popolne »ilegalnosti« pa tudi osnovne zdravstvene pomoči nimam več. Domov ne morem, ker se politična situacija v tem času ni spremenila do te mere, da bi moje življenje tam ne bilo več ogroženo.

Vse kar si želim je, da bi se moj status v Sloveniji uredil, da bi lahko živel od svojega dela.

Tretja begunska zgodba: Ibrahim

Rojen sem leta 1987 v eni od Zahodnoafriških držav in se zaradi politične situacije ne morem vrniti v domovino, kjer bi bila moje življenje in varnost ogrožena. Pred prihodom v Slovenijo sem bil vodja mladinske skupine v »Alliance for Democracy« v regiji, iz katere izviram. Moja stranka je ves čas v opoziciji; imam kopijo članske izkaznice iz leta 2004. Stranka se bori proti široko razširjeni korupciji, za državljanske in človekove pravice in za afriško enotnost. Naloge, ki sem jih opravljal kot strankin mladinski vodja in aktivist, so bile: razširjanje zavesti o državljskih pravicah in informiranje o volilnih pravicah. Organiziral sem javna zborovanja in demonstracije ter mobiliziral mladino po vaseh in mestih. Ko sem pred volitvami v letu 2005 organiziral demonstracije, so nas napadli vojaki in milica vladajoče stranke; veliko ljudi je bilo aretiranih, veliko tudi ranjenih. Septembra 2004 je milica vladajoče stranke (»Green boys« - ime imajo po zelenih uniformah – zelena je barva vladajoče stranke) napadla moj dom in me ranila, zdravil sem se v bolnici. Dolga brazgotina kot spomin na ta dan bo zmeraj z menoj. Mati me je obvestila, da me je milica večkrat iskala in da sem v smrtni nevarnosti. Takrat sem vedel, da moram zapustiti državo. Oblasti so me obtožile naslednjega:

1. organizacija demonstracij pred volitvami 2005
2. izdaja državne tajne (protestiral sem proti pobojem vojakov, ki so leta 2001 neuspešno poskušali izvesti državni udar).

Bil sem aktiven športnik, nogometaš, igral sem v prvi nogometni ligi. Septembra 2005 me je selektor mladinske reprezentance poklical na priprave v Slovenijo (Rogla). Ko so se priprave zaključile, sem selektorja obvestil, da se ne morem vrniti domov. Odšel sem na policijsko postajo Maribor, kjer sem zaprosil za politični azil. Policisti so me napotili v zbirni center za tujce v Prosenjakovcih, kjer sem ostal 7 mesecev, vmes pa izvedel, da je bila moja prošnja za azil zavrnjena brez obrazložitve.

V Slovenijo sem vstopil legalno s turistično vizo 15. oktobra 2005 in zaradi zgoraj navedenih političnih razlogov zaprosil za azil, ki je bil zavrnjen. V azilnem postopku mi je policijski inšpektor predlagal odvetnika, vendar sem imel ves čas občutek, da je postopek nekorekten, ker ga je upravljala in vodila policija, ki si ni prizadevala poslušati in preveriti razlogov za azil. Videti je bilo, kakor da se je policija že vnaprej odločila za zavrnitev prošnje za azil. Po šestih mesecih bivanja v Prosenjakovcih me je obiskal konzul moje matične države, resna in prijazna oseba, ki se je pozanimal o moji situaciji in me obvestil, da se politične razmere doma niso spremenile in da bi bila vrnitev v domovino zame tvegana in ogrožajoča. Po sedmih mesecih, ki sem jih preživel v Prosenjakovcih, so me premestili v Center za tujce Veliki Otok pri Postojni, kjer sem ostal do septembra 2006. 27. 7. 2006 sem dobil dovoljenje za zadrževanje v RS z veljavnostjo 6 mesecev na podlagi garantnega pisma prijazne gospe, prostovoljke, ki je bila voljna to storiti zame. Od tedaj pa vse do 28. 1. 2009 mi je Center

za tujce vsakih 6 mesecev podaljševal dovoljenje za zadrževanje v RS. Nekaj fotokopij teh dovoljenj prilagam temu pismu. Od navedenega datuma naprej sem brez statusa v Republiki Sloveniji. Razlogov za tako situacijo ne poznam.

Odkar sem zapustil Center za tujce v Postojni, si ves čas močno prizadevam za ureditev svojega statusa. Najprej in predvsem sem želel poskrbeti za svoje preživljanje, ker nočem biti v breme državi Sloveniji in njenim ustanovam. Preživljam se s priložnostnimi deli. Med delodajalci sem našel osebo, ki je zelo zadovoljna z mojim delom in me želi legalno zaposliti. Pripravljen je vložiti potrebo po delavcu na Zavodu za zaposlovanje. To je v preteklosti že storil, vendar so nama na Zavodu sporočili, da moram priložiti originalna dokazila o izobrazbi, ki jih od doma nisem mogel dobiti, kopije, ki jih imam pri sebi, pa ne zadoščajo. Prav tako sem poskušal pridobiti vstopno vizo za Slovenijo na konzulatu v Trstu, vendar sem s postopkom prenehal, ko je bila viza zavrnjena prijatelju in rojaku v podobni situaciji.

Dovoljenje za zadrževanje omogoča osnovno zdravstveno zaščito in osnovno oskrbo; osnovne oskrbe, ki je omogočena zgolj v Centrih za tujce, ne želim, zato ker mi tam ni omogočeno redno treniranje in igranje nogometa, kar je moja največja želja. Nogomet redno igram v različnih slovenskih klubih, kar pa mi ne omogoča zadostnih sredstev za preživljanje. Situacija, v kateri sem sedaj, pa mi sploh ne omogoča več človeka vrednega življenja v RS.

V času bivanja v Sloveniji sem hudo zbolel za tuberkulozo. Leto dni sem se zdravil na infekcijski kliniki v Ljubljani in na Golniku. Zdaj sem ozdravljen. Z ureditvijo zdravstvenega sistema v Sloveniji in z zdravstvenim osebjem sem imel samo najboljše izkušnje in sem za to zelo hvaležen.

Učim se slovenskega jezika in se že lahko sporazumevam v slovensčini. Iz zgoraj zapisanega je razvidno, da od leta 2005 ves čas živim v Sloveniji in si močno prizadevam za ureditev svojega statusa. V Slovenijo sem vstopil legalno in imel nato serijo dovoljenj za zadrževanje. Po sklenjeni zakonski zvezi z državljanko RS pa ne prosim več za dovoljenje za zadrževanje, pač pa za dovoljenje za začasno prebivanje in resnično ne vem, kaj moram storiti, da bi zadostil postopku za pridobitev tega dovoljenja.

Četrta zgodba: Palestinska zgodba

Prišel sem iz Palestine redno študirat v Slovenijo. V Sloveniji sem dokončal študij, se zaposlil in pridobil državljanstvo.

Moja zgodba je zgodba Palestinca, ki se je rodil in odraščal v Gazi v begunskih taboriščih. Rojen sem bil v begunskem taborišču leta 1951. Taborišča so nastala po letu 1948, ko so Judje proglasili svojo državo Izrael na približno 55% palestinskega ozemlja in so pregnali cca 950.000 palestincev iz svojih domov iz mest in vasi. Ti begunci so bili nastanjeni v 54 begunskih taboriščih v Gazi, v Cisjordanij, v Jordaniji, v Siriji, in v Libanonu. Sedem begunskih taborišč je bilo v Gazi. Rojen sem bil v taborišču Rimal, kjer na 1 km² živi zdaj približno 100.000 beguncev.

V tem taborišču smo z družino živeli tri leta v šotorih. Po tem smo s pomočijo UNRWA dobili dve sobi. Naša družina je štela devet oseb; starša in 7 otrok. Sobe so bile zgrajene iz betonskih blokov, streha prekrita z betonsko kritino. Velikosti vsake sobe je bila 3x3 m z majhnim dvoriščem v velikosti (6x4 m). Skupni WC je bil ker izgrajen na glavne poti med bloki. Vodo, ki je bila namenjena za oskrbo beguncev več blokov v taborišču, smo črpali ročno. Poti so

bile iz peska. Seveda smo bili brez elektrike in smo do leta 1970 brez elektrike.

UNRWA je poskrbel tudi za šolanje in osnovno zdravstvo. Vendar so bile tudi v šolah razmere izredne; v razredih je bilo najmanj 50 učencev. UNRWA je delil tudi osnovna živila vsakih 15 dni in, ker smo bili učenci podhranjeni, smo dobili tudi pomoč v hrani. Takšne pomoč (v manjšem obsegu) so deležni palestinski begunci do danes. Obstajajo pa veliki pritiski s strani Israela da se ta pomoč ukine.

Ko se je zgodila Izraelska okupacija palestinskih teritorij leta 1967 v Gazi in v Cisjordaniji, smo začeli doživljati nasilje Izraelskih vojakov in počasi je tudi nastajal palestinski odpor. Posledica tega je veliko palestinskih zapornikov, veliko pohabljenih palestincev in veliko mrtvih. Izraelski zapori so polni Palestincev. Tudi sam sem jo doživel, ko sem bil star manj kot 17 let.

Žal je situacija za Palestince danes po 75 letih še veliko slabša. Mladi nimajo nobene perspektive. Nezaposlenost je več kot 70%. Zato seveda Palestinci še vedno bežijo in iščejo boljše možnosti za preživetje. Medtem pa so se v Evropo zgrnili drugi begunci iz novejših vojnih žarišč.

Reševanje palestinskega problema zaradi močno podporo ZDA Izraelu je onemogočeno. Izraelska okupacija ni klasična okupacija ampak je nadomestitvena okupacije, ker pomeni preseljevanje judov iz celega sveta in njihovo nastanitev na palestinskem ozemlju (ki so ga imenovali Izrael) namesto palestinskega naroda. Zato je reševanje begunstva onemogočeno. Izrael do danes ni spoštoval nobeno resolucijo združenih narodov (cca 1000 resolucij) začeni od prve resolucije o delitvi Palestine in vračanje beguncev leta 1948 pa vse do danes.

Dr. Anica Mikuš Kos*

Otroci begunci: izkušnje pri delu z begunci v času vojne v Bosni in Hercegovini

Čustvena prizadetost

Otroci, ki so doživeli vojno in živijo v begunski situaciji, imajo številne vzroke za čustveno prizadetost. Psihološko škodo, ki jo povzroči vojna, predstavljajo danes predvsem kot psihične travme. Te so posledica doživetja grozovitih ali izjemno ogrožajočih dogodkov, kot so lastna življenjska ogroženost, strahoviti dogodki, ki prizadevajo druge, kot so mučenja in ubijanje. Motnje v čustvovanju, vedenju, delovanju, ki se pojavijo po kakem doživetju, so normalen odgovor na nenormalna dogajanja. Če so motnje dolgotrajne, če trajajo mesece ali leta, govorimo o potravmatski stresni motnji.

Psihična travma ali dolgotrajne potravmatske motnje se kažejo z množico znakov. Med njimi so najbolj izstopajoče in značilne motnje spanja: nespečnost, nočne more, sanje o dogodku, strah pred spanjem. Značilen je tudi »flash back«, to je intenzivno slikovno, zvočno ali drugače čutno obnovljeno prikazovanje in podživljanje travmatskega dogodka. Strahovi in tesnoba, izguba zanimanja za običajne dejavnosti, črnogledost so med pogostimi znaki. Pri otrocih se lahko pojavi nazadovanje v razvoju – nekatere veščine, sposobnosti, že dosežena samostojnost zdrknejo na nižjo raven.

Vendar so psihična travma, ki sledi dogodku, in dolgotrajne potravmatske motnje le del psihičnih poškodb otrok beguncev. Vsi otroci, ki so prišli v Slovenijo, so bili

čustveno prizadeti zaradi izgub – izgube bližnjih oseb, ločitve od družinskih članov, izgube doma, šole, prijateljev, izgube varnosti. Izguba povzroči žalost in žalovanje. Izgube otroku pomembnih oseb so bile glavni vzrok težke prizadetosti množice otrok. Veliko je bilo družin, v katerih so bili moški člani ubiti. V prvih mesecih je bila v begunskem centru v vojašnici na Roški v enem nadstropju vsaka druga ženska vdova. Niso bile redke družine, ki so v nekaj mesecih izgubile več družinskih članov.

Travme in izgube so spremljali razgraditev podobe sveta. Nerazumevanje dogajanj in spoznavna zmeda so večali občutek ogroženosti, izgubljenosti in nemoči. Odrasli in otroci v prvih mesecih niso razumeli, zakaj se dogajajo strahote in morije, zakaj so morali zapustiti svoje domove. Niso vedeli, kaj se bo zgodilo z njimi v prihodnosti.

Bojazen za življenje očetov, bratov ali starih staršev, ki so ostali v

domovini, je bila razlog za žalost, strah in tesnobo otrok. Po nastanitvi v Sloveniji so otroci posebno težko prenašali dejstvo, da po nekaj mesecev ni bilo nobene novice o očetu ali bratu – borcu. Mnogi otroci so bili hudo čustveno prizadeti ob novici, da je njihova hiša razrušena požgana. V prvem trenutku tako, kot da bi izvedeli za izgubo bližnje osebe. Izguba hiše je imela za otroke simboličen pomen, bila je izguba življenjskega prostora, prostora skupnosti in pripadnosti.

Matere in stari starši so bili tako čustveno prizadeti, toliko notranje zaposleni s svojimi žalostmi in skrbmi, da mnogi niso mogli pomagati otrokom v čustvenih stiskah. Spominjam se štiriletnega malčka, ki je prisostvoval pogovoru novinarjev z njegovo mamo v begunskem centru. Ob pripovedi o doživetem nasilju in o grozovitosti potovanja v Slovenijo je mati pričela jokati. Malček je pričel vznemirjeno vpiti: »Opet plače, opet plače!« in je še sam pričel krčevito neustavljivo jokati. Edina oseba, ki bi ga lahko pomirila, tega ni zmoгла. Zapisala sem: starši prenašajo svoje razpoloženje, poglede na prihodnost na otroke.

Dejstvo, da so pregnani, da so žrtve organiziranega nasilja, proti kateremu so brez moči, da so popolnoma odvisni od dobre volje drugih, da so socialno degradirani, pri mnogih beguncih načanja podoba o sebi. K temu prispeva še položaj brezpravnosti v deželi azila in marsikdaj podcenjujoče obravnavanje v državi gostiteljici.

To zlasti boli, če si begunec v deželi, ki je bila nekoč del tvoje domovine, v kateri si bil državlján z enakimi pravicami, kakršne imajo gostitelji. Celotno begunsko situacijo lahko označimo kot situacijo trajne hude stiske, v kateri so negotovost zaradi prihodnosti, slabe življenjske okoliščine, ponižanje in brezpravnost, skrb za bližnje, ki so ostali v domovini, prizadeli posameznike, otroke, družine in begunsko skupnost kot celoto.

Otroci so se morali prilagoditi življenju v begunstvu. Travmatiskim doživetjem, strahovom, izgubam so se pridružile težave s prilagajanjem na nove neugodne življenjske okoliščine in na novo, marsikdaj tudi neprijazno okolje. Kaj je za otroka pomenilo biti »begunec«, zgovorno prikazuje spis Milene Jazavac, učenke 4. razreda v Črnomlju.

»Živim, kako moram, jer sad ne mogu, kako bi htijela. Sve me muči u mom životu! Ne mogu posvome, jer ništa nije moje.

Znam, da nikom nije drago, što sam ovdje.

Ja bih se odmah vratila svojo kući, ali putevi su zatvoreni. Rat je tamo.«

Otroke je enako kot odrasle motilo, da smo jih imenovali »begunci«. Saj niso pobegnili, bili so nasilno pregnani. In to je bilo res za veliko večino ljudi iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji. Amra Nadarević, učenka iz Črnomlja, je zapisala:

»V pogovorih vedno znova slišim besedo 'begunka'. Tako sem se navadila na to besedo, da sem skorajda pozabila, da imam svoje lastno ime. Ne kličite me 'begunka', ker nisem tukaj po lastni volji. Jaz sem pregnana. Nisem ušla iz svojega doma, nisem ušla iz svoje domovine, mene so pregnali. Ponudite mi roko in me sprejmite kot pregnan-

ko, kličite me z mojim imenom, da ga ne pozabim.«

To, kar imajo psihologi in psihiatri za znake čustvene motenosti, je bil le del ran, ki jih je povzročila vojna. Vojna in begunstvo sta pri mnogih odraslih in otrocih prizadela videnje sveta. Minela, učenka 4. razreda osnovne šole v Črnomlju, je zapisala:

»Kad sam bila mala, mislila sam, da je život bajka. Sad sam malo porasla i vidim, da je sve to laž. Istina pobjeđuje nepravdu? To se dešava samo u bajkama. U mom stvarnom životu nepravde pobjeđuju istinu.«

Varovalni dejavniki

Po poklicu sem otroška psihiatrinja. Iz življenjske in poklicne izkušnje vem, da velika večina otrok, ki so doživeli hude dogodke, in otrok, ki so dolgo časa živeli v ogrožajočih in neugodnih okoliščinah, ostaja vendarle čustveno zdrava, vzpostavlja normalne odnose z ljudmi in zadovoljivo izpolnjuje življenjske naloge. Pomemben odgovor na vprašanje, kako je to mogoče, najdemo v tako imenovanih varovalnih dejavnikih. Ti so v osebnosti ali temperamentu otroka ali v socialnem okolju. Socialno okolje tvorijo posamezniki, s katerimi je otrok v stiku, socialna mreža, pa tudi širša družbena klima. Pozitivne izkušnje delujejo kot protiutež zaznanemu in doživetemu zlu.

Varovalni dejavniki in procesi so različne narave in izvora. To je temperament ali značaj - nekateri ljudje so po svoji naravi bolj občutljivi, bolj ranljivi, drugi so bolj odporni. Varovalni dejavniki so v družini in v socialni mreži. Ob otrocih beguncih smo ugotavljali, da so zlasti v prvih mesecih po prihodu v Slovenijo v mnogih družinah imeli odrasli člani zaradi lastne čustvene prizadetosti

zmanjšane zmogljivosti, da bi ščitili in čustveno podpirali otroke. Za otroke v ogrožajočih okoliščinah in s skrajno neugodnimi izkušnjami je pomemben varovalni dejavnik šola. Kakovost življenja in širše socialno vzdušje - občutek varnosti, sprejetosti, doživljanje empatije v širšem socialnem okolju, strukturiranost časa, izpolnjevanje normalnih življenjskih opravil in nalog, kot je obiskovanje šole, igranje, znatno vplivajo na čustveno stanje otrok in krepijo odpornost. Pomembni varovalnih dejavnik je tudi religija.

Za zgodbo o varovalnih dejavnikih ni potrebna visoka znanost. Že zdrava pamet pove, da se otroci počutijo bolje, če se lahko igrajo, če imajo delovne in socialne obveznosti, če imajo razumevajočega učitelja, ki jih podpira. Strokovnjaki za duševno zdravje smo si prizadevali za čim boljšo kakovost življenja in šolanje otrok beguncev in za aktiviranje varovalnih dejavnikov v njihovem življenjskem okolju.

*Odlomek je iz knjige pedopsihiatrije in velike humanitarke, ustanoviteljice Slovenske filantropije, dr. Anice Mikuš Kos: *Moje življenje, moje delovanje* (Celje: Mohorjeva družba 2015, 27-37). Velik del knjige je posvečen njenim izkušnjam z delom v vojnih razmerah, začeni z vojno v Bosni. Dr. Anica Mikuš Kos je v področjih vojnih dogajanj in v povojnem času izvajala psihosocialne programe za zaščito duševnega zdravlja otrok.

SMRT V DACHAU*

Tiho droben dež rosi
Po golih topolih.
Težak je sen
v četrti baradki.

Nekdo še ne spi,
Vročično se premetava,
bole ga roke, noge, prsi, glava.
Nekdo ne spi še,
ko luna po dežju priplava.

Spominja na dom se,
na domovino preljubo,
na mater, ki je v izgnanstvu umrla,
na sestro, ki se je tujcu uprla,
očeta, ki je padel nedavno.
To v njem vpije
tako blizu, tako blizu je vse:
segel bi z roko –
domek bi beli dosegel,
na domača polja bi legel
in tam bi zaspal.

»Domov, domov, hočem domov,
nočem spati tu sredi grobov,
mati moja, ne v krematorij,
še je živo moje srce,
da bi se splazil,
da v svoji krvi bi gazil
sto in sto kilometrov do doma.«

»Matil!«
Krik.
Vročični bolnik
se vzpne na razbolena
kolena.

»Matil!«
In šibko telo
pade kot snop
na pograd mrtvo.

Ko je jutri vstalo, nekdo od tovarišev
nesel nago je truplo na »štraso«,
na nogi imel je le svojo številko.

Franci

*Pesem je bila objavljena v knjigi Partizanska ljudska pesem, ki jo je uredil Črtomir Šinkovec, izšla pa je v Založbi Borec, Ljubljana, leta 1970.

NIKOLI POZABLJENI

Lahko bi vsakemu svojo svečko prižgali,
pomislili nanje večkrat v življenju –
kaj jih je gnalo, da so se na to pot podali –
na pot vstaje, na zmago – kljub vsemu trpljenju.

Starejši in mlajši še polni življenja
odšli so v noč kljub svojim družinam
s prepričanjem v srcu in duše hotenja,
da se borijo kljub bolečinam.

Bili so čisto navadni ljudje,
ko niso mogli te vojne dojeti –
sinovi, očetje – pogumni možje,
imeli so v sebi le željo – živeti.

Pomislimo nanje z velikim ponosom
ne pozabimo na te razkropljene grobove,
z dvignjeno glavo in srčnim zanosom,
ker so na ukaz zapustili svoje domove.

Podari jim misel in se zahvali,
da so življenja nosili na dlani –
vse kar imeli so, so žrtvovali
in že dolgo, dolgo jih ni več med nami.

Naj sonce in luna jim kažeta pot
naj veter in burja bo njihova himna
naj blisk in grom prihrumita od kod
in reke in gore in narava brezimna.

Mirno počivajte naši junaki –
še veliko nas je, ki pokončno stojimo
in v vaši bližini so naši koraki
s srcem in dušo se vam priklonimo.

Kjer koli po svetu so vaši grobovi
vas čutimo v zraku na vsakem koraku –
zdaj več kot ne, prazni so vaši domovi
a v srcih prižgejo se lučke v somraku.

okt. 2020
Dora Hrvatič

Pot v Dachau

V mesecu aprilu 2023, me je nepričakovano poklicala gospa Vesna Dobre in sporočila naj se s sestro pridruživa na poti v Dachau. Z največjim veseljem sva se povabila hvaležno odzvali.

Lata 2008 sem svoje slikarsko delo, ob izidu tiskovine z naslovom Pot srca, posvetila mojemu dedku Adolfu Vizjaku in mamici Marjanci Vizjak.

Umetnostni zgodovinar in zgodovinar ddr. Damir Globočnik, je nagovoril mojo sestro Mojco, za zapis in predstavitev najinega dedka Adolfa Emilijana Vizjaka, ki se je ljubiteljsko ukvarjal s fotografijo.

Dedek je umrl v koncentracijskem taborišču Dachau, nekaj dni pred koncem druge svetovne vojne. (»Adolf Vizjak je prišel v koncentracijsko taborišče Dachau 7. decembra 1943, kjer je postal zapornik številka 59671. Umrl je v Dachau 12. marca 1945 zaradi pegavca«).

Mojca je zapis o dedku, objavljenem v reviji Fotoantika (Slovenska revija za zgodovino in teorijo fotografije št. 35, 2018), »pričela« s šopkom sveže trganega cvetja, ki je bil prav vsak dan pred portretno fotografijo dedka Adolfa, v dnevni sobi stanovanja naše stare mame in Adolfove soproge Branke Vizjak. Spomin nanj je bila njena vsakodnevna in neprekinjena misel.

Z Mojco sva si zelo želeli obiskati Dachau-ta kraj in povabilo gospe Vesne Dobre, je bil, kot da so se najine želje uresničile.

29. aprila 2023, zgodaj zjutraj smo udeleženci potovanja v Dachau, vstopili v majhen bus namenjen devetim osebam. Šofer busa je bil odgovoren in skrben soprog gospe Vesne Dobre, Mitja Dobre. Trikrat

po trije smo sedeli v busu. Na zadnji klopi smo sedeli skupaj: gospod Vitomil Šuligoj, moja sestra dr. Mojca Vizjak Pavšič in jaz. Vsaka vrsta oz. klop potujočih se je kmalu razživela v zanimive pogovore.

V drugi vrsti oz. drugi klopi je sedel posebej spoštovanja vreden gospod Emilijan Cavnik. Ob njem je sedel njegov vnuk, pravnik, mag. Damir Cavnik, in še tretji sopotnik, ki je že večkrat obiskal ta kraj. V prvi vrsti je poleg soproga Mitja in odgovornega šoferja sedela gospa Vesna Dobre. Na Jesenicah se nam je pridružila še gospa Zdenka. V majhni skupini smo brez težav in zelo hitro navezali nek zaupni odnos, kot da smo vsi nezavedno vedeli, da nas druži trpljenje naših prednikov, katerim smo posvetili našo pot. Posebej dragocen in nenavadno lep vtis je naredil name par dedka in vnuka, gospoda Emilijana Cavnika in gospoda mag. Damirja Cavnika.

Mag. Damir Cavnik nam je povedal, da je šele pred nekaj leti uspel, da je njegov dedek o trpljenju med drugo svetovno vojno začel pripovedovati. Emilijan Cavnik je bil v koncentracijskem taborišču še kot majhen otrok. Njegovo izpoved je vnuk mag. Damir Cavnik predstavil v: ZBIRKA ŠALEŠKI RAZGLEDI Devetnajsti zvezek (ZBORNİK 2022, Uredil David Vidmar Čeru, Knjižnica Velenje, Velenje 2022)

Naša stara mama je bolečino izgube in smrti njenega ljubljene soproga, nosila v srcu vse do svoje smrti. O trpljenju in vseh doživetih krivicah ni mogla nikoli govoriti.

Moja mladost je bila zelo povezana z mojo staro mamo.

Vse zapisano nujno navezujem na sliko, »Portret gospoda Emilijana Cavnika«, ki sem jo naslikala potem, ko sem ponovno prebrala zapisano v Šaleškem dnevniku in

znova po-doživljala naše potovanje v Dachau. Gospoda Cavnika sem večkrat fotografirala na naši poti v Dachau. Posebej pretresljiv posnetek je bil tam, kjer je stala baraka številka 1. Povedal je, da je bil v baraki številka ena.

Gospod Emilijan Cavnik, skoraj gotovo ni poznal najinega dedka, saj je bila med njima velika razlika v letih. Kljub temu, sem gospoda Emilijana Cavnika začutila, kot del mojega življenja in spomina na mojega-našega dedka Adolfa Emilijana Vizjaka.

Kadarkoli smo se našega dedka v družini spominjali, smo ga imenovali Tati. Zelo zanimiva in presenetljiva ugotovitev je bila, ko je mag. Damir Cavnik povedal, da tudi pri njih doma, dedka Emilijana Cavnika »kličejo« - imenujejo Tati.

Tih in bridek spomin in hkrati zelo velika hvaležnost, da gospa Vesna Dobre in njen soprog, zelo spoštljivo skrbita, da se spomin na grozote in trpljenje, ki jih je povzročil nacizem in druga svetovna vojna, nikoli ne bi pozabil!

Zapis na spominski plošči v taborišču, v več jezikih je kot vreščec krik: NIKOLI VEČ! To me je nagovorilo in zato sem sliko tako tudi poimenovala.

Pomembno je tudi to, da smo bili v Dachau-u, v času osemindesete obletnice konca druge svetovne vojne. To je bil vzrok, da so bili na tem kraju istočasno nekateri preživeli in še živeči veterani. Starejši in pokončni možje, ki so v času spoštljive komemoracije in govorov uglednih ljudi, nadedli na svoja oblačila vsa odličja, ki so jih prejeli za svoja izjemna in hrabra življenja, bližajoča se njihovi 100 letnici!

Analiza slike:

Portretna figura v prostoru

S celo-postavno podobo gospoda Cavnika, sem želela izraziti vsebino, ki je več kot portret. Koncentracijsko taborišče: videti in vsaj malo spoznati »vonj« nedoumljivih grozot, ki so se tam zgodile.

Prostranost taborišča, ne samo barake, ki jih pravzaprav ni več, ker so odstranjene in namesto njih samo številke le-teh, kapele: za Jude, Evangeličane in Katoličane, Pravoslavne ... prižgane svečke, venci.

Visoke zgradbe, vrhovi zgradb z velikimi steklenimi površinami - opazovalni stolpi. Nacisti so imeli pregled nad vsem. Bodeča žica vse-naokrog. Neprehodni zid vse naokrog.

Ob gradnji kompozicije, sem imela v mislih tudi sliko Edwarda Muncha »Krik«.

Ta slika me je nagovarjala, da »postavim« podobo gospoda Cavnika nekoliko bolj v desni del platna. Prostor v sliki oz. ozadju sem gradila na osnovi zlatega reza. Kompozicijsko dinamiko gradnje motiva sem poudarila tudi z nakazanimi diagonalami, ki so opazne šele po daljšem opazovanju gradnje kompozicije prostora. Barvna paleta je bila že v naprej izbrana: tonsko, skoraj črno belo oz. sivo.

Barva portreta – glave gospoda Cavnika, na celotni sivini slikovne ploskve, daruje sliki žar življenja in upanja. Poseben poudarek sem izbrala še z naslikanimi zlatimi medaljami, kot poudarek veličine osebnosti gospoda Emilijana Cavnika.

Mag. Jana Vizjak, akademska slikarka

Ljubljana, 20. avgust 2023

Avtorica plakata miru (Vsi povezani) je 13 letna Anja Rožen iz Raven na Koroškem in je nagrajenka mednarodnega natečaja, ki ga je sponzoriral lokalni LIONS KLUB iz Slovenj Gradca.

»Ne glede na to, ali je nekdo bogat ali reven,
izobražen ali nepismen, veren ali neverujoč,
moški ali ženska, črn, bel ali rjav, smo vsi enaki.
Fizično, čustveno in mentalno smo vsi enaki.

Vsi si delimo osnovne potrebe za hrano, zavetje, varnost in ljubezen. Vsi stremimo k sreči in
se vsi izogibamo trpljenju.

Vsak od nas ima upanje, skrbi, strahove in sanje. Vsak od nas želi najboljše za svojo družino in
ljubljeni. Vsi doživljamo bolečino, ko doživimo izgubo, in veselje, ko dosežemo, kar iščemo.

Na tej temeljni ravni vera, etična pripadnost, kultura in jezik niso pomembni.«

Dalajlama